

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Studijní obor: Mediální studia

Bakalářská práce

2020

Tomáš Vladyka

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Studijní obor: Mediální studia

**Prvky propagandy ve vyobrazení chilského puče roku
1973 v československém tisku**

Bakalářská práce

Autor práce: Tomáš Vladyka

Studijní program: Mediální a komunikační studia (B7202)

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Pavel Suk, Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. 7. 2020

Tomáš Vladyka

Bibliografický záznam

VLADYKA, Tomáš. *Prvky propagandy ve vyobrazení chilského puče roku 1973 v československém tisku*. Praha, 2020. 43 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky.

Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Mgr. Pavel Suk, Ph.D.

Rozsah práce: 71.381 znaků

(s mezerami, bez anotace a příloh, bez textových polí, poznámek pod čarou a vysvětlivek)

Anotace

Tato práce se zabývá událostmi ze Santiaga de Chile, kde 11. září 1973 došlo k násilnému vojenskému převratu, při němž byl Augustem Pinochetem a dalšími vojenskými generály sesazen z pozice chilského prezidenta Salvador Allende. Ten při převratu zemřel a jeho demokraticky zvolená marxistická vláda byla nahrazena vojenskou juntou vedenou Pinochetem, která zůstala u moci dlouhých 17 let. V práci se zabývám komplexním vyobrazením výše zmíněných událostí v dobovém československém socialistickém tisku, konkrétně v denících Rudé právo, Mladá fronta a Týdeník aktualit (vydávala v tehdejší ČSSR sovětská Tisková agentura novosti). Na základě odborné literatury předkládám historický kontext, tedy například jak fungovalo stranické řízení československých médií za doby normalizace. Pro potřeby komparace, jak bylo o převratu informováno na Západě (propaganda existovala na obou stranách), zkoumám články z amerického deníku The New York Times. Práce se dále snaží potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že se v Národním archivu v Praze nacházejí záznamy v archivních fondech ÚV KSČ a ve fondech tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky, které dokazují přímé pokyny československým novinářům, jak mají o převratu v Chile čtenářům referovat.

Annotation

This work deals with the events of Santiago de Chile, where on September 11, 1973, a violent military coup took place, during which Augusto Pinochet and other military generals removed Salvador Allende from the position of Chilean President. He died in the coup and his democratically elected Marxist government was replaced by a military junta led by Pinochet, which remained in power for 17 years. In my work I deal with a comprehensive depiction of the above-mentioned events in the contemporary Czechoslovak socialist press, specifically in the dailies Rudé právo, Mladá fronta and Týdeník aktualit (published in the Czechoslovak Socialist Republic by the Soviet Press Agency Novosti). On the basis of professional literature, I present the historical context, ie, for example, how the party management of the Czechoslovak media worked during the period of normalization. For the purposes of comparison, as the coup was reported in the West (propaganda existed on both sides), I examine articles from The New York Times. The thesis also tries to confirm or refute the hypothesis that the National Archive in Prague contains records in the archives of ÚV KSČ and in the archives of the Secretary of ÚV KSČ Oldřich Švestka, which would

provide direct instructions to Czechoslovak journalists on how to report on the coup in Chile.

Klíčová slova

Chile, Pinochet, Allende, převrat, propaganda, československý, tisk

Keywords

Chile, Pinochet, Allende, coup, propaganda, Czechoslovak, press

Title/název práce

Elements of Propaganda in the Image of the 1973 Chilean Putsch in Czechoslovak Press

Použité zkratky

RP	Rudé právo
MF	Mladá fronta
TA	Týdeník aktualit
NYT	The New York Times
ČTK	Česká tisková kancelář
ÚV KSČ	Ústřední výbor komunistické strany Československa
ÚV SSM	Ústřední výbor svazu socialistické mládeže
ÚV KSSS	Ústřední výbor komunistické strany Sovětského svazu
CIA	Central Intelligence Agency (americká zpravodajská služba)

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Mgr. Pavlu Sukovi, Ph.D. za jeho vstřícnost, nápomocnost, ochotu, rady při konzultování této práce a za to, že se mě jako její vedoucí ujal.

Děkuji panu Štérovi z Národního archivu za rešerši neinventarizovaných svazků ÚV KSČ.

Obsah

Obsah.....	1
Úvod.....	2
1. Chile – historický kontext	
1.1 Allendova vláda před převratem.....	4
1.2 Vojenský převrat 11. září 1973	6
1.3 Pinochetův režim po převratu.....	9
2. Řízení československého tisku po roce 1969	
2.1 Československý tisk po tzv. pražském jaru.....	11
2.2 Informace z archivů.....	13
2.3 Pokyny k Chile.....	15
2.4 Tajné dokumenty ITT.....	17
3. Jak byl převrat prezentován v československém tisku	
3.1 Články o převratu v Chile v československých periodikách.....	18
3.2 Články o převratu v Rudém právu.....	19
3.3 Články o převratu v Mladé frontě.....	24
3.4 Články o převratu v Týdeníku aktualit.....	27
3.5 Články o převratu v The New York Times.....	29
Závěr.....	32
Summary.....	33
Použitá literatura.....	35
Teze bakalářské práce.....	36
Seznam příloh.....	39

Úvod

Téma své bakalářské práce jsem si zvolil, jelikož jsem byl tématem „coup d'état militaire“ vždy fascinován. V Chile se přitom jedná pravděpodobně o nejznámější a nejdiskutovanější vojenský státní převrat v novodobé historii. Po dlouhém období sociálních nepokojů a politického napětí 11. září 1973 generál Augusto Pinochet a hlavní představitelé chilského letectva, námořnictva a policie svrhli demokraticky zvoleného marxistického prezidenta Salvadoru Allenda a v Chile byla nastolena vojenská diktatura, která vydržela dlouhých 17 let. Kontroverzním aspektem je, že převrat podporovala a z části iniciovala americká CIA a přispěla tak ke krveprolití a nastolení vojenské diktatury v Chile. Vláda USA krátce po vzniku vojenské junty vedené Pinochetem uznala tuto sílu jako legitimní vládu a poskytovala jí podporu.

Protože ale nestuduji politologii, nýbrž média a žurnalistiku, je pro mě velkým plusem skloubit tato dvě odvětví svého zájmu – média a politiku – a ve své práci se pokusit detailně rozebrat, jak byl chilský vojenský puč prezentován v dobových československých periodikách ve srovnání s americkým listem NYT. Jakožto nástroj propagandy byla tehdejší československá média z principu zaujatá a ve své bakalářské práci zanalyzuji jejich vyobrazení chilského převratu v kontextu se stranickým řízením tištěných médií za doby takzvané normalizace. V Národním archivu budu pátrat po případných příkazech novinářům, jak mají o události referovat a po dalších relevantních informacích, které se mohly zachovat ve svazcích ÚV KSČ. Ve své práci budu sledovat i to, jak o převratu informoval americký list NYT a zkoumat, jakým způsobem psal o této události, jejíž průběh je popsán v první kapitole práce na základě odborné literatury.

V práci došlo k několika drobným odchýlením od původní teze. Cílem bylo komplexně vystihnout mediální obraz převratu v Chile v československém dobovém tisku, a to by nebylo možné bez přihlídnutí ke kontextu politicko-společenské situace tehdejší doby a s tím souvisejícím stranickým řízením československého tisku. Proto jsem rozšířil 2. část práce o stručný popis řízení tisku po Pražském jaru, v době takzvané normalizace. Tyto informace jsem čerpal z původně neuvedené literatury pojednávající o dějinách médií v Československu. Některé literární tituly uvedené v tezi jsem naopak nevyužil z důvodů přílišné obecnosti a, jak jsem později zjistil, malé relevance k mé práci (*Základy kvalitativního výzkumu; Four Theories of the Press*).

2. část práce měla za úkol zkoumat možný výskyt záznamů v Národním archivu, které by dokazovaly přímé pokyny novinářům o tom, jak mají o převratu psát. Bohužel, takové záznamy nalezeny nebyly, zejména kvůli chybějícím svazkům z období září 1973, ve kterých by se informace teoreticky mohly nacházet. Ve svazcích ÚV KSČ i ve svazcích z kanceláře tajemníka O. Švestky jsem ale našel například informace k sestavování redakcí na základě příslušnosti ke straně nebo pokyny k výchově „ideologicky nezávadných novinářů“. Tyto informace se zdály být pro mou práci natolik relevantní, že jsem jim v kapitole věnoval značný prostor.

V poslední (a nejdůležitější) kapitole pojednávající o vyobrazení chilského převratu v dobových československých denících (a jako komparaci v americkém NYT) jsem stál před rozhodnutím, zda články seskupit tematicky nebo chronologicky. Zvolil jsem chronologický postup a v každé části, resp. v každém zkoumaném deníku, se snažím komplexně vyobrazit informování o převratu a zahrnout co nejširší spektrum článků, aby byl vykreslen přesný obraz, jak bylo o události v daném periodiku informováno.

Ve své práci jsem pro synonyma *puč/převrat* zvolil jednotnou terminologii a v práci užívám pouze slovo *převrat*. Původní název práce je ale zachován.

1. Chile – historický kontext

1.1 Allendova vláda před převratem

Salvador Allende, vystudovaný lékař, byl politicky aktivní již od svých studentských let. Vyznával marxistickou ideologii a spoluzakládal chilskou Socialistickou stranu. S její podporou se po dlouhých zkušenostech z kongresu i senátu o post prezidenta ve volbách na podzim roku 1970 ucházel již počtvrté. Tentokrát získal přes 36 procent voličských hlasů, nejvíce ze všech kandidátů. Neměl však absolutní většinu, která by stačila na přímé zvolení. V souladu s chilskou Ústavou a chilskými zvyklostmi tak o prezidentovi musel rozhodnout senát, který volil mezi dvěma kandidáty s nejvíce obdrženými hlasy, v tomto případě mezi socialistou Allendem a pravicovým Allessandrim. Senát zvolil Allenda a ten tak mohl začít plnit svou vizi socialistického státu. Již od počátku svého působení v úřadu prezidenta se ale musel vypořádávat s nepříznivou politickou, ekonomickou i sociální situací v zemi. V kongresu ani ve vlastní Socialistické straně neměl potřebnou podporu ke schvalování jím slibovaných zákonů a reforem, které zahrnovaly znárodnění ekonomiky nebo spravedlivější dělbu příjmů. *„Profesionální politikář, jak Allenda označoval Raúl Ampuero, skutečně do chilského politického systému pronikl hlouběji než většina jeho spolupracovníků. Uvědomoval si to, co nejpronikavější analytikové politického systému, jako poslanec křesťanské demokracie a později křesťanské levice Luis Maira, nazvou politickým patem, tedy situací, která byla pro chilský stát od 20. let normální – situací všemocného, ale prakticky bezmocného prezidenta, který stojí tváří v tvář parlamentní opoziční většině. I opozice byla bezmocná – přes případnou většinu v obou komorách nebyla s to prosadit svá stanoviska proti prezidentovi.“*¹

Allendova krajně levicová politika měla sice zpočátku podporu chudších vrstev obyvatelstva a dělnické třídy, ale měla za následek zhoršení mezinárodního postavení Chile, která se za Allendovy vlády, co se týče mezinárodních vztahů, orientovala na Kubu a další levicové země. Příkladem jedné z reforem je takzvaná „Allendova doktrína“ ztělesněná dekretem č. 92, jež podepsal v září 1971 a jímž zaujal stanovisko k nadměrným ziskům zahraničních společností, resp. k odpočtu nadměrných zisků z částky na odškodnění zahraničním společnostem při jejich znárodnění.² Na požadavku úplného znárodnění měděného bohatství se koncem 60. let shodovali téměř všichni Chilané – alespoň to tedy tvrdí Jiří Kunc

¹ KUNC, Jiří: Salvador Allende. 1987. Praha, Horizont, str. 43

² tamtéž, str. 99

v Allendovu životopisu z roku 1987³. „Allende si nečinil žádné iluze o tom, že plnění přijatého programu nevyvolá ostré konflikty s měďařskými koncerny a v diplomatické rovině se Spojenými státy americkými.“⁴ A ačkoliv byly zpočátku Allendovy kroky mezi širším obyvatelstvem vítány a pro svůj socialistický program nacházel podporu, postupem času se pro chilskou ekonomiku začala jevit Allendova politika jako devastující. Inflace začala raketově stoupat, export se snižoval a import naopak zvyšoval. K propadu chilské ekonomiky přispívala i ekonomická válka uvalená na Chile americkým prezidentem Richardem Nixonem. Inflace začala dosahovat stovek procent a na podzim roku 1972 začaly různé sektory mohutně stávkovat.

V československé literatuře, která před rokem 1989 o událostech v Chile pojednávala, jsou právě Spojené státy americké (respektive americká inteligenční agentura CIA) vyobrazené jako jeden z rozhodujících činitelů negativních politických i ekonomických jevů, které se od Allendova zvolení prezidentem v Chile vyskytovaly. Jako nepřátelé Lidové jednoty (levicové vládní uskupení) byli kromě „fašistů, teroristů a ultrapravicových živlů“ z uskupení Patria y Libertad (v překladu Vlast a svoboda, která byla komunisty označována jako fašistické uskupení), označováni právě agenti americké CIA, kteří se dokonce měli podílet na založení zmíněného hnutí Vlast a svoboda.⁵ Dokument zveřejněný roku 1975 americkým kongresem s názvem ‚Tajná akce v Chile‘, v němž speciálně zřízená senátní komise mapuje podíl CIA na chilském převratu, sice informuje o platbě 38.000 USD a dalších nepravidelných finančních příspěvcích od CIA pro Vlast a svobodu⁶, nedochovaly se ale žádné důkazy o tom, že by CIA toto hnutí přímo zakládala.

První československá reakce na převrat v literatuře faktu pod názvem *Vrah přišel dopoledne* přichází s tvrzením, že „od první chvíle, kdy Allende ve volbách 4. září 1970 zvítězil, připravovala pravice svůj boj proti němu. Ještě před nástupem do presidentského úřadu bylo důkladně připravováno spiknutí, financované americkým koncernem ITT. Mělo se znemožnit, aby zákonný president nastoupil svůj úřad, protože koncern se obával o své investice a zisky ... Přesto byla situace zvládnuta, ale hned poté, co se stal Salvador Allende prezidentem, bylo odhaleno velkostatkářské spiknutí. Za pár měsíců, v lednu a únoru roku 1971, byla v Santiagu pozatýkána skupina rozvratníků, placených americkou tajnou službou

³ KUNC, Jiří: Salvador Allende. 1987. Praha, Horizont, str. 99

⁴ tamtéž

⁵ KOLEKTIV autorů: Vrah přišel dopoledne. Příloha obrany lidu. 1973. Praha, Magnet, str. 50

⁶ <https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/94chile.pdf>, zaznamenáno 9. 7. 2020

CIA. “⁷

Pozdější literatura sice roli Američanů a Nixonem vedené ekonomické války proti Chile nikterak nezlehčuje, v příkládání viny za stávky a protesty té či oné straně je ale střídmější. *„Hospodářský a politický chaos se v zemi zvětšoval. Inflace se vymkla jakékoliv kontrole. Devizové rezervy a zásoby základních potravin – například obilí – klesly na minimum. Četné odborové organizace podporující opozici roztáčely nekonečný kolotoč stávek. Zvláště rozkladný účinek měla nová stávka podnikatelů a pracovníků v nákladní přepravě. Docházelo ke krvavým srážkám vyprovokovaným tu jednou, tu druhou stranou, přibývali mrtví a zranění. Nastal čas pouličních střetů a plamenných projevů, jejichž jazyk připomínal ovzduší občanské války.“⁸* Levicová vláda nebyla schopna nacházet kompromisy s opozicí a polarizovaná byla i chilská společnost.

29. června 1973 došlo k 1. pokusu o vojenský převrat, tzv. „El Tancazo“, který byl vedený podplukovníkem Roberto Souperem, ale byl úspěšně potlačen vojenskými jednotkami velitele armády Carlose Pratse. Tento nepovedený pokus o puč je považován za jakousi předzvěst Pinochetova záříjového převratu. Pinochet byl přitom jedním z těch, kdo první pokus o puč potlačili.

1.2 Vojenský převrat 11. září 1973

Ve chvíli, kdy nový a v pořadí již desátý kabinet Salvadora Allenda skládal přísahu, 28. srpna 1973, chybělo do převratu přesně čtrnáct dní. Pinochetovi stratégové počítali ještě se šestnácti dny, neboť plánovali, že k uvedení vojska do pohybu a přemístění do příslušných kasáren využijí generálku na vojenskou přehlídku, která se pravidelně konala vždy 19. září.⁹ Plány převratu, zejména co se týče data jeho provedení, se ale průběžně měnily a v pátek 7. září Pinochet s dalšími třemi generály Merinou, Leighem a Mendozou dohodli konečnou časovou posloupnost puče: dnem D bude 11. září, akce začne v šest hodin ráno ve Valparaísu a v půl deváté ve zbytku Chile.¹⁰

11. září ráno skutečně námořnictvo obsazuje strategicky umístěné Valparaíso asi 120 km severozápadně od Santiaga de Chile. Okolo 8. hodiny ráno poté vojenské síly ovládají a

⁷ tamtéž, str. 26

⁸ VIAL, Gonzalo: Pinochet – Portrét diktátora. 2002, Prostor. ISBN 80-7260-167-9, str. 184

⁹ tamtéž, str. 186

¹⁰ tamtéž, str. 192

pozastavují většinu rádiové a televizní komunikace v Santiagu de Chile. Letectvo bombarduje stanice, které dále vysílají. „*Všem obyvatelům Chile! Dnešního dne byla z šéfů jednotlivých druhů zbraní vytvořena vojenská junta. Vyzýváme presidenta Allenda, aby odstoupil a odevzdal nám veškerou vládní moc. Presidentský palác je obklíčen! Vzhledem k velmi vážné situaci sociální, hospodářské, i vzhledem k politické krizi v zemi, dále s ohledem na neschopnost vlády přijmout opatření, která by směřovala k uklidnění nynějšího chaosu, vzhledem k neustálému rozrůstání ozbrojených polovojenských skupin, organizovaných a cvičených Lidovou jednotou, což přivede chilský lid nevyhnutelně k občanské válce, ozbrojené síly a policie žádají okamžitou demisi presidenta republiky, aby mohly přikročit k obnově ústavnosti v zemi,*“ zní z rádia prohlášení pučistů.¹¹

Pinochet řídí v průběhu celého dne puč z telekomunikační ústředny v Peñalolenu, kde radioamatéři v průběhu dne tajně nahrávají rozhovory generálů Pinocehta, Leigha a Carvajala.¹² „*Podívej, ten pán (Allende) chce získat čas. Ukazujeme svoji slabost! Ne, nepřistupuj na žádné vyjednávání! Vyjednávání, to je dialog! Bezpodmínečná kapitulace! ... Jestli chce, ať přijde v doprovodu Sepúlvedy (ředitel karabiniků) na ministerstvo a vzdá se nám. Jestli nechce, začneme s bombardováním co nejdříve!*“¹³ úkoluje Pinochet generála Carvajala, jak má být přistupováno k Allendovi, toho času zabarikádovanému v prezidentském paláci. Armáda tedy na Pinochetův pokyn vyzývá Allenda, aby se vzdal a nebránil se svému svržení, jinak začne letectvo bombardovat prezidentský palác. Allende ale kapitulaci odmítá a zůstává ve svém prezidentském paláci a promlouvá k národu. Přes telefon se spojuje s rádiem Magallanes: „*Neopustím prezidentský palác a nevzdám se úřadu, který mi svěřil lid!*“¹⁴ Je vyfocen s puškou v ruce, a právě tato fotka bude důkazem toho, s jakým nasazením bránil svůj prezidentský palác. Takto hrdinsky je Allende vyobrazen zejména v socialistické literatuře pojednávající o puči. „*Neodejdu z paláce, budeme bojovat, přátelé! I president nosí spolu ostatními nábytek ke dveřím, vyplňuje okna vším, co je v místnosti, strhává záclony a veliké, bohatě vyšíváné gobeliny, aby získal místo ke střelbě*“¹⁵, což je dokonce popisováno v první československé reakci na puč.

Obléhání paláce pokračuje a Pinochetovo odhodlání co nejrychleji dosáhnout vítězného konce zachycuje jeden z dalších zachycených rozhovorů z ústředí v Peñalolenu: „*Souhlasím*

¹¹ KOLEKTIV autorů: Vrah přišel dopoledne. Příloha obrany lidu. 1973. Praha, Magnet, str. 11

¹² VIAL, Gonzalo: Pinochet – Portrét diktátora. 2002, Prostor. ISBN 80-7260-167-9, str. 202

¹³ tamtéž, str. 203

¹⁴ KOLEKTIV autorů: Vrah přišel dopoledne. Příloha obrany lidu. 1973. Praha, Magnet, str. 10

¹⁵ tamtéž, str.13

*se stanným právem, souhlasím s výjimečným stavem, ale ještě mi tu něco chybí. Každý, kdo bude přistížen se zbraněmi nebo výbušninami v ruce, bude potrestán podle stanného práva. Bude okamžitě zastřelen, nebudeme čekat na nějaké zkrácené soudní řízení. Ani na to nejzkrácenější!*¹⁶ Opět se jedná o rozkaz od Pinocheta, a i zde lze zpozorovat jeho ráznost, nekompromisnost a ve svém důsledku také brutalitu, kterou bude prokazovat i během své následující vojenské diktatury.

*„Ať ho hodí do bedny a naloží do letadla, dědka, i s jeho rodinou. Pohřeb ať udělají jinde, na Kubě. Měli bychom tu s ním pořádné pozdvižení. Ten chlapík měl problém i zemřít!*¹⁷ prohlásil Pinochet o Allendovi poté, co našli jeho tělo v prezidentském paláci. Právě Allendova smrt byla vždy hojně rozebíranou, kontroverzní částí celého puče. Ve *Vrah přišel dopoledne* se píše, že již zraněný Allende byl zavražděn. *„Kapitán Robert Garrido sám vystřelil dvě rány z automatické pistole. Ta první zasáhla paní Miriam, a statečná žena se bez jediného výkřiku zhroutila, těžce zraněna. President se otočil, ale druhá rána z kapitánovy pistole vnikla do jeho těla. Klesl k zemi.“* Poté prý dokonce začali pučisté pálit dávky ze samopalů do již mrtvého Allendova těla.¹⁸ O tom, že Allende zemřel jako hrdina v přestřelce proti přesile pučistů, hovořil například i Fidel Castro, kubánský přítel Allendova režimu.¹⁹

To se ale rozchází s informací předkládanou pučisty i západními médii, že Allende se zastřelil sám jednou ranou z pušky do hlavy. Tuto verzi, tedy sebevraždu, pak potvrdila i nejnovější pitva z roku 2011 hovořící o jediné střele do hlavy z pušky AK-47²⁰ a dokazuje to i jeden z úryvků konverzace z 11. září 1973 v peňalolénském ústředí. *„Když se (Pinochet) od pobočnicka z námořních sil dozvídá, jak Allende přísahal, že se zastřelí samopalem (dárek od Fidela Castra), který má u sebe, řekl: ‚Určitě nemá žádné náboje... Ten břídil by po sobě nevystřelil ani gumovou kuličku.‘“*²¹

¹⁶ VIAL, Gonzalo: Pinochet – Portrét diktátora. 2002, Prostor. ISBN 80-7260-167-9, str. 203

¹⁷ tamtéž, str. 204

¹⁸ KOLEKTIV autorů: Vrah přišel dopoledne. Příloha obrany lidu. 1973. Praha, Magnet, str. 20.

¹⁹ <https://www.nytimes.com/2011/07/20/world/americas/20allende.html>. Zaznamenáno 16. 6. 2020.

²⁰ tamtéž

²¹ VIAL, Gonzalo: Pinochet – Portrét diktátora. 2002, Prostor. ISBN 80-7260-167-9, str. 204

1.3 Pinochetův režim po převratu

„Augusto Pinochet sám sebe neukázal zrovna v příznivém světle, když krátce po vojenském převratu prohlásil, že na jeho přípravě puntičkářsky pracoval už více než rok. Musel tak tedy činit za zády svého přímého nadřízeného, generála Pratse, a prezidenta Allenda, kterému byli oba podřízeni. To byla jeho odpověď na důvěru, kterou k němu oba hodnostáři chovali“.²² Přebírat dovedla vojenská junta v čele s Pinochetem do zdárného konce a ve dnech následujících po převratu rozpustila kongres a postavila mimo zákon všechny strany, jež byly součástí levicové, do té doby vládnoucí Lidové jednoty. Junta tak měla volnou cestu k výkonu legislativní i exekutivní moci. A tak se z Chile de facto přes noc stal totalitní stát. „Od začátku vojenského režimu vykazuje Augusto Pinochet nezadržitelnou touhu po moci, která ho rychle postaví nad ostatní členy junty. Soustředí ve svých rukou takové množství kompetencí, jakými nevládl žádný z vedoucích mužů Chile, pomineme-li několik prchavých okamžiků a jmen.“²³

První československá reakce na puč a ani například 3 roky po převratu vydaná *Výzva k bdělosti* Oldřicha Pospíšila pochopitelně neskrývají negativní vnímání vojenského převratu či událostí po něm následujících. Byl totiž svržen režim, který dále ve světě rozšiřoval socialismus, a proto ČSSR tento režim podporovalo. Negativní vnímání převratu mezi komunisty přetrvalo až do roku 1989 (a dále). „Generálové v Chile zřizují fašistický stát do nejmenších podrobností podobný nacistickému státu neblahé paměti. Už v den puče, když vojenská junta vydala své první svolání, uvedla, že prý ozbrojené síly převzaly ‚historické poslání osvobodit vlast od marxistického jha a obnovit pořádek‘! Přesně tak kdysi nastupovali nacisté. Proti komunismu!“²⁴ „Rovněž obdobně tak jako Hitlerovci, chilští fašisté všemožně povzbuzují v celé zemi atmosféru strachu a nedůvěry. A v neposlední řadě jsou spřízněni s hitlerismem svou licoměrností. Hitler nejednou řečnil o míru, ale už předem připravoval válečnou agresi. Pinochet hovoří o lidských právech a svobodě, ale potlačil a potlačuje je s bezpříkladným barbarstvím.“²⁵

Pinochetova diktatura se už od svého začátku opravdu fašistickými rysy vyznačovala. Byl vyhlášen stav války proti „levicovým podvrtníkům“ s cílem „očistit národ“. Docházelo k systematickému vyhlazování odpůrců režimu. Vznikla organizace vedená důstojníkem

²² VIAL, Gonzalo: Pinochet – Portrét diktátora. 2002, Prostor. ISBN 80-7260-167-9, str. 175

²³ tamtéž, str. 205

²⁴ KOLEKTIV autorů: Vrah přišel dopoledne. Příloha obrany lidu. 1973. Praha, Magnet, str. 127.

²⁵ POSPÍŠIL, Oldřich: Chile – výzva k bdělosti. 1976, Praha: ÚV NF ČSSR, str. 42

Contrerasem, jakási tajná policie se zkratkou DINA, která měla shromažďování informací o odpůrcích režimu a jejich „likvidaci“ na starost. Nejmenovaný bývalý příslušník DINA přiznal, že v prvních měsících mělo „střetnutí s podvratnými živly vyhlazovací charakter“, nikdo totiž nevěděl, do jaké míry skutečně pronikli do extrémně levicových kruhů Kubánci a Sověti a všichni se domnívali, že jejich vliv je větší, než ve skutečnosti byl.²⁶ „*Co se týče obětí represí, ať už šlo o ‚viníky, nebo nevinné‘, násilné úmrtí se týkalo maximálně pěti tisíc osob.*“²⁷

V roce 1988 po sílícím mezinárodním tlaku Pinochet vyhlásil celostátní referendum, ve kterém ho Chileané odmítli zvolit k dalším 8 letům vládnutí. Skoro 17 let trvající vojenská diktatura tak byla u konce a Chile se vrátila k demokratické tradici.

²⁶ VIAL, Gonzalo: Pinochet – Portrét diktátora. 2002, Prostor. ISBN 80-7260-167-9, str. 219

²⁷ tamtéž

2. Řízení československého tisku po roce 1969

2.1 Československý tisk po tzv. pražském jaru

Abychom pochopili způsob informování čs. tisku o chilském převratu, je nutné stručně popsat systém řízení tehdejších médií. Českoslovenští novináři na začátku 70. let měli od tvůrčí svobody daleko. Média byla v době normalizace zcela podřízena stranické cenzuře (a jak dokážu na příkladu dochovaných záznamů z archivů ÚV KSČ a záznamů z porad vedení RP) práce novinářů byla pečlivě kontrolována a sebemenší náznak odklonu od stranické politiky a marxistické ideologie byl trestán. Zásadní doktrínou pro práci novináře se stalo takzvané ‚Poučení‘: *„Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ schválilo plenární zasedání ÚV KSČ 11. prosince 1970. Tento dokument měl představovat kolektivní poznání strany a stal se závaznou normou pro interpretace událostí roku 1968. Přijetím Poučení se uzavřela první vlna rozsáhlých čistek, které se prozatím omezily na nejvýraznější představitele tzv. pražského jara a na „očistu“ samotné strany. V úvodu Poučení jsou smysl a společenská funkce tohoto stranou pracně nabytého poznání definovány následovně: „Ústřední výbor KSČ je přesvědčen, že se tento dokument stane poučením pro stranu a přispěje k jejímu dalšímu politicko-ideovému i organizačnímu sjednocování, k upevnění jejího marxisticko-leninského charakteru, k posílení její vedoucí úlohy a k úspěšnému socialistickému rozvoji celé naší společnosti.“ (Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, Praha, SPN 1972, s. 29.) Po měsících tzv. konsolidačního procesu, v jehož průběhu stranu opustilo či muselo opustit 27% členské základny – 474 tisíc komunistů, se tak KSČ dopracovala k oficiální a závazné interpretaci událostí tzv. pražského jara. Z několika jednoduchých a vzájemně provázaných tezí vznikl ideologický katechismus, jenž dogmaticky transformoval osobní vzpomínky pamětníků tzv. obrodného procesu do jazyka vládnoucí ideologie. XIV. sjezd strany závaznost Poučení v květnu 1971 potvrdil. Kdo se odmítl jazyku Poučení alespoň formálně podříditi, mohl v normalizační společnosti očekávat problémy (ztráta zaměstnání, kariérní pád, zákaz studií či vyloučení z VŠ atd.).“²⁸*

Jednalo se o dobu takzvané normalizace, za jejíž počátek se považuje 17. duben 1969, kdy Gustav Husák nahradil Alexandra Dubčeka ve funkci prvního tajemníka KSČ. Nově se konstituující politické elity a prosovější kolaboranti z Husákova okolí přejali sovětskou

²⁸ <https://www.ustrcr.cz/uvod/antologie-ideologickych-textu/pouceni-z-krizoveho-vyvoje/>, zaznamenáno 5. 7. 2020.

interpretaci pražského jara jako kontrarevoluci a přistoupili na sovětský protektorát.²⁹ „*Ke zlomení odporu většiny využila KSČ efektivní systém, který důsledně kombinoval policejní represí a existenční tlak.*“³⁰ Co se týče cenzury médií, jejich mocenskou kontrolu režim prováděl za pomoci cenzurních úřadů (Úřad pro tiskový dozor). „*Za faktickým ovládnutím médií na počátku normalizace však stály systematické personální čistky ve všech mediálních institucích. Teprve díky nim získal režim média zpět pod kontrolu a mohl je efektivně využívat jako propagandistický nástroj.*“³¹ V dubnu 1969 došlo k personální očiště v RP, což stranický dokument z května 1969 komentoval následovně: „*V centrálně vydávaném stranickém tisku byly provedeny zásadní kádrové změny ve vedení redakcí, které umožní obejít se zde bez cenzury a přejít od dosavadního způsobu informování k bojovné stranické publicistice.*“³² Zrušením cenzury je zde myšleno zrušení *předběžné* cenzury, která byla nahrazena systémem následné kontroly, kdy model redaktor–šéfredaktor-vydavatel vyvolával v redaktorech de-facto autocenzuru a redaktoři si sami dávali pozor, co napíšou. Šéfredaktor a vydavatel pouze kontrolovali, aby byl obsah „ideologicky nezávadný“ a vyhnuli se tak případným postihům.³³ Pokud se bavíme o normalizaci médií, je nutné zmínit *Slovo do vlastních řad*, které bylo otištěno v RP 17. května 1969. Provolání se postavilo za Husákovo vedení KSČ a ohradilo se proti „*vyvolávání protisovětských vášní pravicovými redaktory*“.³⁴ Pod prohlášení se podepsalo 350 novinářů a zaměstnanců médií, „*kteří si tak na příští dvě dekády zajistili místa mezi prominenty režimu.*“³⁵ Periodika odmítající přistoupit na nový systém a ta, která nejdůsledněji hájila nezávislost získanou z Pražského jara, byla zrušena (*Listy, Politika, Studentské listy* atd.).³⁶

Svazová činnost, během Pražského jara jakýsi symbol „občanského probuzení“, byla od počátku normalizace potlačována, např. Svaz československých spisovatelů byl zbaven práva vydávat periodika a v roce 1970 mu bylo odebráno nakladatelství.³⁷

²⁹ KONČELÍK, VEČEŘA, ORSÁG: Dějiny českých médií 20. století. 2010, Praha: Portál, ISBN: 978-80-7367-698-8, str. 203

³⁰ tamtéž, str. 204

³¹ tamtéž, str. 208

³² tamtéž, str. 213

³³ tamtéž, str. 209

³⁴ tamtéž, str. 214

³⁵ tamtéž

³⁶ tamtéž

³⁷ BEDNAŘÍK, JIRÁK, KÖPPLOVÁ: Dějiny českých médií. 2011, Praha: Grada, ISBN: 978-80-247-3028-8, str. 324

2.2 Informace z archivů

Když se v Chile, což byla stejně jako Československo země ‚budující socialismus‘, odehrál převrat podporovaný CIA, muselo to být pro tehdejší stranický a státní aparát významné politické téma a bezpochyby byly redakcím a novinářům předávány pokyny, jak o události informovat. Alespoň taková je výchozí hypotéza této práce. V rámci výzkumné části své práce jsem proto v Národním archivu hledal záznamy a informace týkající se převratu v Chile. Jedním z vrcholných stranických funkcionářů byl tajemník ÚV KSČ Oldřich Švestka, představitel konzervativního a prosovětského křídla KSČ. Vzhledem k jeho významnému postavení šéfredaktora RP, které vyjadřovalo oficiální názory stranického vedení, jsem předpokládal, že by se jeho fond mohl stát důležitým zdrojem informací. Na to, jak fungovaly samotné redakce a jak do nich byli vybíráni, schvalováni a průběžně kontrolováni novináři, nám ještě před prozkoumáním záznamů z doby chilského převratu pomůže odpovědět dopis předsedy Ústřední kontrolní a revizní komise:

„Několik poznámek k situaci v redakcích: hlavním článkem při řešení problémů snad každé redakce je v současné době otázka kádrů. Mezi nově přijatými se projevuje diferenciatní proces. Jedni odpadávají proto, že poněvadž nemají talent a dostali se na hranice svých možností, jiní zase proto, že couvají před riziky s obtížemi novinářského povolání. ... Brzy vyvstane otázka – co s bezpartijními redaktory ve stranickém tisku? Dosavadní práce ukazuje, že výjimka o jejich zaměstnávání by neměla dlouho platit. Např. informace tvořící předmět stranického tajemství, možnost stranického postihu a využívání pouze Zákoníku práce apod. Podle průzkumu, který dělal výbor ZO KSČ v Pochodni, jen u dvou nově přijatých redaktorů jsou dostatečné předběžné záruky k přijetí do strany. Někteří z nich ani zájem o vstup do strany nemají, i když samozřejmě s touto formulací veřejně nevystoupí.“³⁸

Dopis obsahuje také seznam jmen novinářů a redakčních pracovníků, kteří byli rozděleni do kategorií: *potvrdit záruky na 1 rok/na 2 roky; nepotvrdit záruky; schválit neudělení záruk; pracovat v méně významných sdělovacích prostředcích podmíněně na 2 roky.* Z toho vyplývá, že každý novinář, obzvlášť nestranický, si musel dávat veliký pozor na jakékoliv odchýlení od „správného“ smýšlení. Každý malý náznak odchýlení se od komunistické ideologie mohl pro novináře znamenat konec jeho profese. Stačilo, aby si jeho nadřizený

³⁸ Z dopisu předsedy byra ÚKRRK Hájka tajemníkovi ÚV KSČ Švestkovi, 8. 2. 1971. Národní archiv. (č. fondu 1261, karton 8, sign. 111)

postěžoval svému nadřízenému a ten přes všemožná byra a kontrolní komise zařídí, aby se novinářovo jméno objevilo na seznamu nechtěných a neposlušných soudruhů.

To dokazuje i usnesení XIV. sjezdu KSČ v oblasti sdělovacích prostředků, dle kterého měly sdělovací prostředky zaměřovat svou pozornost na: „*zvyšování a rozvíjení socialistického uvědomění širokých vrstev obyvatelstva; v duchu socialistických ideálů na formování veřejného mínění obyvatelstva; široké seznamování se životem a prací lidu bratrských socialistických zemí; pravdivé informování naší společnosti o vnitřních a zahraničních událostech; získávání pracujících pro aktivní politiku strany pěstování a rozvíjení odpovědnosti příslušníků našich národů a národností na stav vývoj naší socialistické společnosti a jejich spoluúčasti na řízení státu; nekompromisně bojovat proti nepřátelské propagandě, proti vlivům buržoazní ideologie a všem maloburžoazním projevům v myšlení v praxi.*“³⁹

Nejdůležitějším bodem usnesení ale zcela jistě je, že „*v redakcích čsl. sdělovacích prostředků budou pracovat jen morálně pevní, čestní lidé, přesvědčení stoupcí socialistického zřízení, angažující se pro uskutečnění politiky KSČ.*“⁴⁰ Alespoň tedy nejdůležitějším bodem, co se týče otázky působení režimu na novináře, která je v této části mé práce důležitá pro pochopení dobového československého tisku. „*Chceme, aby v rozhodujících redakcích jsme měli do konce roku 1975 2/3 komunistů, a v ostatních redakcích 1/2 komunistů,*“ píše se v již zmíněném usnesení. Na dodržování výše uvedených požadavků ÚV KSČ existovaly mechanismy. Mělo být zasíláno pravidelné týdenní hodnocení práce hlavních sdělovacích prostředků, šéfredaktoři a ředitelé měli dostávat pravidelnou informaci.

Samotní novináři byli formováni a vychováni režimem již od vysoké školy. To dokazují závěry z porady zástupců orgánů sdělovacích prostředků k návrhu koncepce výchovy novinářů na vysokých školách v ČSSR z 5. května 1972. Tyto závěry stanovily, že Fakulta sociálních věd a publicistiky UK v Praze „*neplní své poslání, kádrově a organizačně nedává záruky výchovy novinářů z hlediska kladených požadavků ÚV KSČ*“⁴¹. Byly stanoveny cíle výchovy novinářů hromadných sdělovacích prostředků, kteří měli fungovat „*ve prospěch*

³⁹ Závěry XIV. sjezdu KSČ v oblasti sdělovacích prostředků. Národní archiv. (č. fondu 1261, karton 8, sign. 115)

⁴⁰ tamtéž

⁴¹ Národní archiv, fond Tiskové podniky KSČ, Praha (fond č. 1202, karton č. 14). Zápis ze schůze širšího vedení RP, 5.6.1972.

socialistické společnosti a kteří by jednoznačně stáli na pozicích socialismu, marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu.“⁴²

Jak sami komunisté uvádí v závěrech této porady, hromadné sdělovací prostředky byly důležitým nástrojem Komunistické strany Československa a socialistického státu v politické, ideové a kulturní výchově pracujících; významně ovlivňují politické názory, vědomí a postoje občanů. „*Novinářem proto může být v československých sdělovacích prostředcích jen ten, kdo jednoznačně stojí na pozicích socialismu, marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu. Novinář musí být ideově a politicky vysoce vyspělým pracovníkem... Absolvent studia novinářství musí být především politicky vyspělým, ideově zásadovým a třídně uvědomělým marxistou*“ Výběrové a přijímací řízení uchazečů o studium novinářství potom mělo klást nároky nejen na uchazečovy vědomosti, schopnosti a průkazný talent, ale také na jeho ,charakterové a morální vlastnosti a jeho politický a třídní profil‘.

2.3 Pokyny k Chile

V zápisu ze schůze širšího vedení RP z 29. října 1973 se objevil návrh na novou edici *Knihovy k Chile* s pracovním názvem *Jak to bylo v Chile*. Měla být sestavena z celkem 11 materiálů, které byly tehdejšímu RP k dispozici⁴³:

1. *Jak to bylo – svědectví bývalého zpravodaje Pravdy V. Černyšova ze Santiaga*
2. *Výzva KS Chile z 11. října 1973*
3. *mělo*
4. *Pravá tvář demokratů. Tři roky sabotáží a protirevolučních pokusů (Oldřich Pospíšil)*
5. *Lid se stával svobodným a svrchovaným. Tři roky vlády prezidenta Allenda (Oldřich Pospíšil)*
6. *Chile – základní údaje. Historie, ekonomie (Vladimír Landovský)*
7. *Viděl jsem Chile pod vládou Lidové jednoty (Oldřich Pospíšil)*
8. *Kontrarevoluce má všude stejnou tvář (Dou)*
9. *Člověk Pablo Neruda (Norbert Fryd)*

⁴² Národní archiv, fond Tiskové podniky KSČ, Praha (fond č. 1202, karton č. 14). Zápis ze schůze širšího vedení RP, 5.6.1972.

⁴³ Národní archiv, fond Tiskové podniky KSČ, Praha (fond č. 1202, karton č. 14). Zápis ze schůze širšího vedení RP, 29.10.1973.

10. *ITT a monopoly proti vládě Lidové jednoty (Rov.)*

11. *Zamyšlení nad bojem, který neskončil (Ing. Veselý)*

Tato edice měla vyjít jako první číslo nového ročníku v lednu, nakonec ale nebyla realizována. Vyšel ale sborník s názvem *Zrada generálů: Sborník reportáží a dokumentů z Chile*, který vydalo nakl. RP roku 1974. Další informaci k převratu nacházející se v dochovaných dokumentech je připomenutí jeho výročí v roce 1975 československým čtenářům. Pokyn k připomenutí si blížícího se výročí „svržení vlády Lidové jednoty v Chile“ udělilo širší vedení RP na konci srpna 1975⁴⁴. Datum s titulkem události se nacházelo na seznamu mezi dalšími blížícími se výročími. Ty byly obecně pro komunistický režim významné a seznam výročí, které měly být reflektovány v RP, byl vždy pravidelně uveden na konci měsíce v zápisech ze schůzí širšího vedení RP.

Ačkoliv mezi dochovanými dokumenty vztahujícími se k vojenskému převratu ze září 1973 nenajdeme vyloženě přímé pokyny, jak o převratu psát, tak ve fondu dlouholetého šéfredaktora RP O. Švestky se dochoval dopis, který mu, jakožto tajemníkovi ÚV KSČ, zaslal náměstek ústředního ředitele ČTK. Nachází se v něm seznam podkladových materiálů, které ČTK vydala od vypuknutí zářijového puče v Chile do konce října, odvolávajíc se na zdroje jako Observer, Morning Star nebo Monde⁴⁵. Jeden z odkazovaných článků s názvem *Šampaňské a krev v Chile* byl otištěn v RP i MF (viz 3. kapitola práce), originální článek z Observeru se bohužel nepodařilo dohledat. V seznamu se dále nachází například titulek „CIA v Chile“, který vyšel dokonce už 5. září, šest dní před nastávajícím převratem. ČTK dále informuje ÚV KSČ o tom, že redakce mají k dispozici přehledy pravidelný přehled mezinárodních událostí, a to jak před pučem, tak po něm. V roce 1972 ve svém nakladatelství vydala ČTK knihu *Tajné dokumenty ITT, z níž „někteří komentátoři po vypuknutí kontrarevolučního puče načerpali mnoho argumentů pro odhalování účasti amerických monopolů na přípravách ke svržení Allendovy vlády.“*⁴⁶

⁴⁴ Národní archiv, fond Tiskové podniky KSČ, Praha (fond č. 1202, karton č. 14). Zápis ze schůze širšího vedení RP, 26. 8. 1975.

⁴⁵ Národní archiv. (č. fondu 1261, karton 9, sign. 120)

⁴⁶ tamtéž, sign. 121.

2.4 Tajné dokumenty ITT

Tajné dokumenty ITT zveřejnil v březnu 1972 publicista Jack Anderson a jako publikaci je následně vydala chilská vláda. Český překlad vydaný nakladatelstvím ČTK je digitalizovaný a dostupný ke studiu v Národní knihovně. „*Dostane-li se Allendova vláda k moci, bude to znamenat konec jejich (severoamerických monopolů) panství v Chile. Zahájily proto koordinovanou, soustředěnou ofenzivu zaměřenou na odvrácení tohoto nebezpečí. Pozici jednoho z hlavních iniciátorů a strategiů v této ofenzivě zaujal severoamerický koncern ITT, jehož investice v Chile představovaly více než 150 milionů dolarů. ITT kontroloval nejen 70 procent akcií chilské národní telefonní společnosti a po dobu čtyřiceti let prakticky ovládal veškeré chilské spoje, ale měl také významnou kapitálovou účast v četných dalších chilských podnicích,*“⁴⁷ píše Anderson, který dále předkládá interní mezipodnikové memoranda dokazující, jak se ITT o své pozice v Chile bála:

„Velká a neblahá pravděpodobnost, že se Allende ujme v listopadu úřadu, je velmi dobře známa ministerstvu zahraničí i velvyslanectví v Sa ntiagu. Obě tato místa předpokládají, že Allende brzy zahájí soustředěný útok na zahraniční soukromé podniky. Dalo by se doufat, že Nixonova vláda na základě takovéto zprávy bude ochotna jednat rychle, aby vyvinula na Allenda nátlak. Avšak vzhledem k naší oslabené pozici na celé polokouli v minulých dvou letech nemůžeme na takovou okamžitou a účinnou akci spoléhat,“⁴⁸ píše v jednom z mezipodnikových memorand J. D. Neal, tehdejší ředitel ITT pro mezinárodní vztahy, Williamu R. Merriamovi, viceprezidentovi ITT. „*Události v Chile postavily USA tváří v tvář realitám Latinské Ameriky. Chilská marxistická vláda musí nám být podnětem, abychom okamžitě přehodnotili svou latinskoamerickou politiku.*“⁴⁹

Po publikaci uniklých dokumentů se objevil článek v NYT, ve kterých obvinění ITT z nátlaku na americké úřady v ohledu k jejich zahraniční politice nezůstalo bez povšimnutí. Ani Nixonova administrativa, ani ITT se k věci nevyjádřili, a to dokonce ani k autenticitě uniklých dokumentů.⁵⁰

⁴⁷ KOLEKTIV redaktorů mezinárodní redakce ČTK: Tajné dokumenty ITT. 1972, ČTK-PRESSFOTO , str. 8

⁴⁸ KOLEKTIV redaktorů mezinárodní redakce ČTK: Tajné dokumenty ITT. 1972, ČTK-PRESSFOTO , str. 65

⁴⁹ KOLEKTIV redaktorů mezinárodní redakce ČTK: Tajné dokumenty ITT. 1972, ČTK-PRESSFOTO , str. 177

⁵⁰ <https://www.nytimes.com/1972/03/23/archives/i-t-t-is-accused-of-having-tried-to-influence-us-policies-in-latin.html>, zaznamenáno 13. 7. 2020

3. Jak byl převrat prezentován v československém tisku

3.1 Články o převratu v Chile v československých periodikách

Jako zkoumaná periodika ke článkům o Chile jsem si vybral Rudé právo, Mladou frontu a Týdeník aktualit. Tento výběr není náhodný – RP bylo ústředním tiskovým orgánem ÚV KSČ, tedy přímým nástrojem strany k prosazování své ideologie, a až do převratu roku 1989 nejčtenějším tištěným periodikem v Československu. Svým nákladem přes 800 tisíc výtisků (1972) více než dvojnásobně převyšovalo druhé Zemědělské noviny.⁵¹ Druhé zkoumané médium, MF, byla od roku 1970 orgánem ÚV Socialistického svazu mládeže, který vznikl na troskách zaniklého Československého svazu mládeže. U MF budu sledovat, zda vzhledem k zaměření novin na mládež budou články něčím odlišné, nebo zda budou de facto totožné s RP. Třetím zkoumaným periodikem bude TA, který sice dosahoval sotva desetiny nákladu RP⁵², ale mohl by být od článků z RP a MF odlišný z toho důvodu, že na jeho obsah neměly československé úřady žádný vliv. Byl totiž vydávaný sovětskou tiskovou agenturou Novosti (APN) a z drtivé většiny se v tomto periodiku vyskytovaly přeložené sovětské články pojednávající o životě v SSSR nebo články vyjadřující oficiální názor sovětského vedení KSSS.

Ve zkoumaných člancích bude zásadním elementem jazyk, kterým jsou články psané, a způsob podání informací čtenářům. Jazykem není myšlena čeština nebo slovenština, nýbrž specifický jazyk komunistické propagandy, který mohl ovlivňovat smýšlení a názory čtenářů, v tomto případě o událostech v Chile. V této kapitole se proto bude potřeba nad některými články pozastavit a prozkoumat, když už ne větnou skladbu, tak alespoň v různých člancích opakující se fráze a slova, kterými byla řeč komunistické propagandy specifická. *„Společnost, ve které žijeme, je poznamenána ustavičným a takřka všudypřítomným působením oficiální propagandy. Rozptýlenému konzumentu se většinou jeví jako amorfní chuchvalec „lži“, jejichž jediným smyslem a důvodem je demagogické „ospravedlňování“ aktuální stranické politiky; jako podivné „šílenství“ jazyka, postaveného do služby momentálním potřebám a zájmům mocenského centra. Oficiální propaganda se takovým způsobem skutečně mnohdy prezentuje, nechceme tuto její tvář popírat. Soustředíme-li se však pouze na tento aspekt, nutně nám unikne její celková stavba logická a myšlenková. Při pozornějším pohledu zjistíme, že nám oficiální propaganda předkládá podivuhodně ucelený a vnitřně prokomponovaný model společnosti.*

⁵¹ BEDNAŘÍK, JIRÁK, KÖPPLOVÁ: Dějiny českých médií -- Od počátku do současnosti, 2., upravené a doplněné vydání. 2019, Praha: Grada. ISBN: 978-80-271-0553-3, str. 347

⁵² tamtéž

Vnímavému pozorovateli se tu otvírá sugestivní svět se zvláštní, nezaměnitelnou atmosférou, odpovídající jistému vyhraněnému způsobu myšlení. Chceme-li pochopit, na jakých principech je tento imaginární svět postaven, tedy jak to ve světě oficiální propagandy chod a proč, musíme se nejprve naučit rozumět řeči, kterou se zde mluví.“⁵³

3.2 Články o převratu v Rudém právu

Již 1. září 1973, 10 dní před vojenským převratem, se objevuje článek upozorňující na vypjatou situaci v Chile. „*Shromáždění proti chilským fašistům: santiagští pracující uspořádali ve čtvrtek v centru města velké shromáždění proti fašistickému nebezpečí a proti pokusům o pravicový převrat. Přítomni byli zástupci 174 organizací sdružujících zaměstnance ministerstev, státních podniků, rozhlasových stanic, deníků a bank.*“⁵⁴ „*Chilská vláda pokračuje v rozhodných opatřeních, aby normalizovala situaci v zemi. 180 nákladních aut začalo dovážet z přístavu Valparaiso hnojivo pro podzimní polní práce,*“ píše se ve vydání RP 3. září na základě den staré informace z ČTK.⁵⁵ Z článků lze vycítit jednoznačnou podporu Allendovo režimu, pojem „fašistické nebezpečí“ má potom ve čtenáři vzbudit pocit hrozícího akutního nebezpečí nejen chilské vládě, ale i samotným chilským ‚pracujícím‘. Zmínka o přípravách hnojiva pro podzimní polní práce je velmi specifickou informací, která může mít za cíl ukázat československým čtenářům, že chilská vláda se nenechá ‚fašistickým nebezpečím‘ zastrašit, problémy překoná a zajistí běžný chod země. Paradoxně právě ve Valparaisu, odkud nákladní auta vozila hnojivo pro podzimní polní práce, o několik dní později započal vojenský puč.

„*Solidarita s chilským lidem*“⁵⁶ byla v RP vyjádřena i v dalších dnech předcházejícím puči. Právě u tohoto titulku se musíme pozastavit nad slovem na první pohled nenápadným, ale v komunistické terminologii zásadním, a to slovem ‚lid‘. Patří k nejužívanějším slovům v oficiální politické terminologii (nejen) komunistického režimu, a i ve zkoumaných článcích o událostech v Chile se s ním setkáme mnohokrát. „*Obrazně řečeno, právě ‚lid‘ otvírá bránu do ‚světa socialismu‘*“.⁵⁷ Dle Slovníku spisovného jazyka českého (Praha, Academia 1971) je ‚lid‘ definován jako ‚široké pracující vrstvy společnosti‘ a jedním z nejčastějších spojení je

⁵³ FIDELIUS, Petr: Řeč komunistické moci. 2016, Triáda (1. vydání: 1998). ISBN: 978-80-86138-03-8, str. 17

⁵⁴ Rudé právo, ročník 53, číslo 208.

⁵⁵ Rudé právo, ročník 53, číslo 210.

⁵⁶ Rudé právo, ročník 53, číslo 212.

⁵⁷ FIDELIUS, Petr: Řeč komunistické moci. 2016, Triáda (1. vydání: 1998). ISBN: 978-80-86138-03-8. Str. 18

„pracující lid“⁵⁸. Zmínku o „santiagských pracujících“ jsme měli, zmínku o chilském „lidu“ také. „Slovník nás poučí, že „pracující“ je ten, „kdo pracuje (tj. vykonává nějakou práci pro obživu), je zaměstnán“. Ale jsou tu také důchodci, ženy v domácnosti, studující a osoby, které z rozmanitých příčin pracovat nemohou. ... Patří tyto „nepracující“ skupiny občanů do „lidu“, nebo ne?“⁵⁹ ptá se Petr Fidelius, který ve své knize zkoumá komunistickou řeč na člancích RP z druhé poloviny 70. let.

Zpráva o puči v Chile přichází s pochopitelným jednodenním zpožděním, 12. září. Na titulní straně je označena titulkem „Kontrarevoluční puč v Chile – reakce chce vojensky svrhnout vládu Lidové jednoty.“⁶⁰ Je zmíněn Allendův projev, jeho poslední projev vůbec, kdy se přes telefon spojil s rádiem Magallanes, jak je popsáno v úvodní kapitole práce. „President Allende vyzval pracující, aby obsadili závody a byli připraveni bránit ústavní pořádek a revoluční vymoženosti vlády Lidové jednoty. ... President odmítl vzdát se úřadu. ... Podle zpráv rozhlasové stanice, jež je v rukou chilské vojenské junty, byl president Allende zatčen jednotkami, které se zmocnily presidentského paláce.“⁶¹ V článku se československý čtenář ještě nedozvěděl, že je Allende mrtev, ačkoliv tato informace 12. září již byla známá.⁶²

„Jsou mrtví a ranění. Neoficiálně se jejich počet odhaduje na více než sto. Vojenská junta rozpustila obě komory parlamentu. V Santiagu byl na 24 hodin vyhlášen zákaz vycházení,“¹⁰ píše se na titulní straně RP 13. září. Zde je již informace o smrti Allenda obsažena, dochází ale k zásadní „korekci“ jeho smrti. Píše se totiž, že byl zabit pučisty, nikoliv, že spáchal sebevraždu. To je, jak již víme, zcela jistě nepravdivé⁶³. „Ve středu 12. září v poledne, na druhý den po vypuknutí kontrarevolučního puče, byl v Santiagu de Chile pohřben vůdce Lidové jednoty president Salvador Allende, zabitý v prvních hodinách vojenského převratu.“⁶⁴ Následuje stručný Allendův životopis a „optimistická tečka“ snažící se vyvážit závažnost předkládané zprávy jak „Allende je mrtev. Do dějin proti-imperialistického boje se však zapsal nesmrtelně.“⁶⁵ V rámci komunistické propagandy se jedná o jakousi pozitivní konotaci naznačující, že i přes Allendovu smrt nekončí „proti-imperialistický boj“, což je jedna z dalších

⁵⁸ FIDELIUS, Petr: Řeč komunistické moci. 2016, Triáda (1. vydání: 1998). ISBN: 978-80-86138-03-8. Str. 18

⁵⁹ tamtéž, str. 20

⁶⁰ Rudé právo, ročník 53, číslo 217.

⁶¹ tamtéž

⁶² <https://www.nytimes.com/1973/09/12/archives/tragedy-in-chile.html>, zaznamenáno 5. 7. 2020

⁶³ str. 8

⁶⁴ Rudé právo, ročník 53, číslo 218.

⁶⁵ tamtéž

specifických frázi komunistické řeči.

„Před šesti týdny na X. světovém festivalu mládeže a studentstva řekla Gladys Marinová, členka politického byra ÚV KS Chile, generální tajemnice Svazu komunistické mládeže a poslankyně chilského parlamentu, že chilská reakce podporovaná americkými monopoly se pokouší o rozpoutání občanské války a o nastolení fašistické diktatury v Chile. Požádala tehdy pokrokovou mládež světa o podporu spravedlivého boje chilského lidu, kterému hrozí smrtelné nebezpečí. Události posledních týdnů její obavy potvrdily. Soudružka Gladys Marinová stojí na listině fašistickou soldateskou hledaných věrných synů a dcer chilského lidu,“⁶⁶ předkládá RP zprávu s titulkem „Společné třídní zájmy“, kterou sepsal blíže nespecifikovaný zpravodaj RP v Berlíně. Opět se setkáváme s všudypřítomným „lidem“, na který je v citaci chilské poslankyně jako na celek vztaženo smrtelné nebezpečí. Zařazení poslankyně autorem mezi „věrné syny a dcery chilského lidu“ je potom další konkrétní ukázkou komunistického jazyka.

RP otisklo v zahraniční rubrice vyjádření mnohých státníků a politiků, kteří vojenský převrat jednoznačně odsuzovali. Kromě citací politiků z Kolumbie, Peru či Argentiny, se ve čtvrtěčném RP objevily i výroky západoněmeckého kancléře Brandta, předsedy dánské vlády Jørgensena a znepokojení a lítost nad událostmi v Chile vyjádřil i generální tajemník britských labouristů Ron Hayward.⁶⁷ Zajímavá je ale citace člena Sněmovny reprezentantů amerického Kongresu Michaela Harringtona, který měl den po převratu prohlásit: *„Využili jsme naší ohromné ekonomické moci, abychom zlikvidovali Allendovu vládu.“⁶⁸ Pro čtenáře to vyznívá tak, jako by se Harrington vychloubal americkou mocí a tím, co v Chile „Američané dokázali“. Harrington ale naopak veřejně kritizoval přehnanou ekonomickou, politickou a skrytou vojenskou agresi vůči Allendovo vládě.⁶⁹ Měsíc po převratu byl dokonce v Chile na schůzi s americkým diplomatem Davisem. Setkání se zúčastnili i 3 ze 4 generálů nově vzniklé vojenské junty, kterým Harrington vyjádřil své obavy z možného potlačování práv a politické opozice.⁷⁰ Harringtonův údajný výrok otištěný Rudým právem den po převratu se tak zdá být účelově vytrženým z kontextu a jeho vyznění je přinejmenším diskutabilní, což byl jeden z typických znaků komunistické propagandy.*

⁶⁶ Rudé právo, ročník 53, číslo 218.

⁶⁷ tamtéž

⁶⁸ tamtéž

⁶⁹ <https://www.thecrimson.com/article/1974/10/19/harrington-tells-law-forum-of-cia/>, zaznamenáno 9. 7. 2020

⁷⁰ <https://www.nytimes.com/1973/10/28/archives/economic-policies-of-us-are-linked-to-chilean-coup.html?searchResultPosition=2>, zaznamenáno 9. 7. 2020

Informování o událostech v Chile se ale neomezovalo na strohé citace domácích a zahraničních státníků, jak dokazuje část básně z titulní strany RP ze 14. září:

*„Mrak zrady zvedli vrazi v Santiagu
než zašlápli své vlastní přísahy
Však chilský lid
ten dopíše svou ságu
bez zrádců ústavy a černých mágů
Kdo složí přísahu teď pro vrahy?
Je škola revoluce často tvrdá
než bezelstný lid pozná buržuje
že boháč ani vraždou nepohrdá
kde boří se mu pod nohama půda
a nevzdá se svých výsad bez boje“⁷¹*

Z básně od prorežimního básníka Jaroslava Mouchy má čtenář RP vyvodit, že pučisté byli vrazi zrazující ústavu a chilský *lid*, který je opět prezentován jako jakýsi jednotný celek, je ve své komplexnosti „bezelstný“, což má dále prohloubit sympatie v něj a ukázat kontrast oproti „zrádným vrahům“. Slovem „boháč“ autor poukazuje na imperialismus a potažmo USA, a není náhoda, že přímo nad uveřejněnou básní se nachází tučným písmem zvýrazněný titulek dalšího z článků k Chile „Pravá tvář imperialismu“. V tom se opět nachází shrnutí zahraničních reakcí na převrat, tentokrát například z Polska, Francie a opět NDR, v jejíž městech se měly odehrát statisícové demonstrace proti násilnému chilskému převratu.⁷² Informaci o statisících protestujících nelze ověřit a lze předpokládat, že počty protestujících takových rozměrů ve skutečnosti nedosahovaly.

„BUDAPEŠŤ (Od našeho zpravodaje) – V Chile zuří bílý teror – píše v úvodníku list Népszabadság, ústřední orgán MSDS. Poukazuj na skutečnost, že v Chile pracovalo 1500 agentů CIA a koncernu ITT, který financoval protivládní stávký,“⁷³ píše se v zahraniční sekci téhož vydání RP. Tentokrát se zpravodaj odvolává na maďarský levicový stranický tisk. Počet 1500 agentů CIA a ITT v Chile nelze ověřit ani na základě odtajněných dokumentů CIA, ani na základě v této práci zmiňované zprávy speciálně zřízené americké senátní komise (1975).

⁷¹ Rudé právo, ročník 53, číslo 219.

⁷² tamtéž

⁷³ tamtéž

Ta sice uvádí přesné informace o poskytnutých částkách finanční pomoci i přesné počty v Panamě cvičených důstojníků, informace o přesném počtu agentů v Chile ale neexistuje.⁷⁴

Ve zprávě „USA a puč“ se uvádí, že washingtonský list Evening Star News „na rozdíl od tvrzení NYT napsal, že „americké ruce nebyly čisté v boji proti Allendovi. Je veřejně prokázáno, že ITT se obrátila na nikoliv s ní sympatizující CIA s pytleš špinavých triků, jak se zbavit zvoleného marxistického presidenta.““ Narážka na NYT v tomto článku RP může působit jako jakási diskreditace nejznámějšího amerického listu v kontrastu s názorově vyhraněnějším listem Evening Star News, který, jak RP poznamenává, dokonce „doporučil, aby se americká vláda nevměšovala do chilské krize.“⁷⁵

Informování o převratu v Chile bylo v RP po několik následujících dní velmi intenzivní. 18. září se na titulní straně objevily informace o stupňujících se represích ze strany vojenské junty, která transformovala fotbalové stadiony na věznice a nechávala pálit marxistickou literaturu. Sympatie k juntě rozhodně nevyvolal ani tento titulek: „Chilská junta vyhrožuje: za jednoho zastřelíme deset – Reakce stupňuje teror.“⁷⁶ Ke konci září už bylo ale informování o události znatelně řidší, povětšinou se jednalo o kratší články v zahraniční rubrice. Na 2. straně byly publikovány dopisy v rubrice „z redakční pošty“, kam „každý den přicházejí protesty k událostem v zemi Latinské Ameriky. Lidé rozhodně nejsou lhostejní k bezpráví, kterého se dopouští samozvaná vojenská vláda.“ „Myslíte, že nám ženám a matkám je lhostejný osud Chile? Obdivujeme v každé zemi statečnost těch, kteří brání vlast proti fašistickému teroru. Cítíme s vámi – ženy a matky v tak vzdálené zemi – bolest nad ztrátami blízkých,“⁷⁷ zněl dopis redakci RP od B. Schovánkové z Kladna. Publikací podobných dopisů se RP snažilo jaksí „polidštit“ a konkretizovat solidaritu československého lidu s chilským lidem, kterou jinak vyjadřovali spíše státníci nebo straničtí funkcionáři.

⁷⁴ <https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/94chile.pdf>, str. 37, zaznamenáno 9. 7. 2020

⁷⁵ Rudé právo, ročník 53, číslo 219.

⁷⁶ Rudé právo, ročník 53, číslo 222.

⁷⁷ Rudé právo, ročník 53, číslo 229.

3.3 Články o převratu v Mladé frontě

Na přelomu srpna a září, se zhoršující se ústavní a politickou krizí v Chile, informuje MF o „pevném postoji Allenda“ v reakci na nepokoje vyvolávané opozicí a cituje jeho otevřený dopis, dle kterého „*bude i nadále bez váhání plnit svoji povinnost jako president republiky a důsledně pokračovat v revolučních přeměnách v zemi*“⁷⁸. V dalším z článků se objevuje text dokazující zaměření obsahu MF na mládež: „*V době, kdy kandidoval Salvador Allende, vyšla chilská pokroková mládež do ulic a byla jednou z těch složek společnosti, jež jej nejvýrazněji podpořily,*“⁷⁹ „Pokroková mládež“ je spojením velmi častým, co se článků MF týče. Další z článků projevujících solidaritu s chilským lidem má titulěk „*Mladý hold lidu*“ a informuje o návštěvě delegace „*chilského lidu a mládeže*“ vedené chilskou poslankyní Gladys Marinovou, jejíž výrok o „*fašistickém nebezpečí v Chile*“ se zpětně objevil i v RP. Kromě častého užívání slov *mladý* nebo *mládež* si lze v člancích MF všimnout hojně užívaných zveličujících adjektiv. Například *solidarita* je v článku o návštěvě chilské delegace umocňována takto: „*mohutný mítink solidarity*“, „*nesmírná solidarita mládeže z celého světa*“.⁸⁰

„*Za sobotu a neděli byly spáchány v Chile další teroristické útoky, které jsou dílem záškodníků z fašistické organizace Vlast a svoboda. Vinou stávky v nákladní autodopravě se opozdily v Chile jarní práce, zejména setí obilí. ... Chilská reakce připravuje nové akce pro svržení vlády presidenta Allenda, píše v deníku KS Chile El Siglo člen politické komise ÚV strany Inzunza,*“⁸¹ uvádí MF 4. září. Často zmiňovanou solidaritu, zejména mezi československou mládeží, měl umocnit článek ze zahraniční rubriky MF 7. září: „*Chilští studenti dobrovolně pracují pro svou vlast – Los Momios neprojdou!*“⁸² Los Momios byla lidová přezdívka pro členy hnutí Vlast a svoboda, jejíž šéf Robert Thiem měl být dle zjištění komunistického deníku El Siglo usvědčen ze spolupráce se CIA, která mu pomáhala vyprovokovat občanskou válku a svrhnout presidenta. I u této zprávy se ale dostává do popředí zájmu chilská mládež: „*... tisíce studentů se rozhodly svou dobrovolnou prací pomoci, aby se reakci nedařilo znehybnit hospodářský život země. Protože přesun četných důležitých produktů vinou nezákonné stávky autodopravců – a také v důsledku zločinných sabotáží fašistických bojůvek, které poškozují železniční trati – stále ještě vážně, pomáhali studenti se svým mladým elánem při rozvozu mouky do pekáren, pohonných*

⁷⁸ Mladá fronta, ročník 29, číslo 203

⁷⁹ Mladá fronta, ročník 29, číslo 205

⁸⁰ Mladá fronta, ročník 29, číslo 206

⁸¹ Mladá fronta, ročník 29, číslo 210

⁸² Mladá fronta, ročník 29, číslo 213

hmot k čerpadlům a umělých hnojiv do zemědělských závodů.“⁸³ Chilská mládež je tedy československým vrstevníkům vykreslována jako velmi šlechtná, když pomáhá „obnovit hospodářský život své země“ a zachránit svou zemi před „fašistickými bojůvkami“, které jsou tímto zesměšňujícím slovním spojením označovány ve více člancích a jedná se tedy o další ze specifických příkladů komunistické řeči, v tomto případě v rámci informování o událostech v Chile.

I v MF se zpráva o převratu objevuje s pochopitelným jednodenním zpožděním. Kromě rozdílného titulku („*Kontrarevoluční puč v Chile*“ v RP, „*Reakční převrat v Chile*“ v MF) ale mnoho odlišností nenajdeme – v perexu jsou uvedena stručná fakta o vytvoření vojenské junty, útoku na presidentský palác a výzvě Allenda k hájení vlády Lidové jednoty. Informace o Allendově smrti i v MF absentuje⁸⁴ a objevuje se až v dalším vydání 13. září, opět s konotací na mládež: „*Nežije již president Salvador Allende, muž, který si získal obrovskou úctu a popularitu také u nás v Československu. Není snad u nás jediného mladého člověka, který by v těchto těžkých chvílích nepociťoval hlubokou solidaritu s odvážnými spolubojovníky na jedné a těžce protiimperialistické straně barikády.*“⁸⁵ V zahraniční rubrice ÚV SSM „odsuzuje imperialismus“ a pokračuje stručným popisem historie Chile od vítězství Lidové jednoty ve volbách roku 1970, ze kterého se „mládež radovala“. Stejně jako v RP je i zde citován výrok amerického kongresmana Michaela Harringtona v totožné podobě, pravděpodobně vytržený z kontextu.

Prohlášení ÚV KSSS k událostem v Chile otištěné na titulní straně MF 14. září se pochopitelně moc neliší od prohlášení ÚV KSČ (první vždy bylo v prohlášení ÚV KSSS a pak následovalo prohlášení ÚV KSČ). Allende je glorifikován jako „*bojovník za věc chilského lidu, za demokracii a mír, významný činitel osvobozeneckého protiimperialistického hnutí Latinské Ameriky.*“⁸⁶ V pátečním čísle je potom stejně jako v RP uvedeno, které země a kteří státníci a politici převrat odsuzují. Na Kubě, v Mexiku, Venezuele a Dominikánské republice byl dokonce vyhlášen státní smutek, jak se čtenáři MF dozvídají.⁸⁷

⁸³ Mladá fronta, ročník 29, číslo 213

⁸⁴ Mladá fronta, ročník 29, číslo 217

⁸⁵ Mladá fronta, ročník 29, číslo 218

⁸⁶ tamtéž

⁸⁷ Mladá fronta, ročník 29, číslo 219

Několik ustálených frází, kterými československá periodika informovala o převratu, jsem již ukázal. Další z nich je spojení „bílý teror“, které se objevuje na titulní straně MF 17. září. *„Chilská reakce, která se v úterý kontrarevolučním pučem zmocnila vlády v zemi, pokračuje v teroru a represáliích proti pokrokovým a demokratickým silám. V Santiagu trvá výjimečný stav. Agentury hlásí další přestřelky, zejména v dělnických čtvrtích kolem hlavního města. Dosavadní počet obětí puče se odhaduje na pět tisíc a mrtvých stále přibývá. Nejvíce obětí je mezi civilním obyvatelstvem.“*⁸⁸

*„Pučisté usilovně pátrají po zbývajících členech Allendova kabinetu a dalších vedoucích funkcionářích koalice Lidové jednoty. ... Je známo, že stovky uvězněných byly odvezeny na vězeňský ostrov Quiriguinas u přístavu Valparaiso. Vojenská junta oznámila ústy svého generála Pinocheta, že chce vládnout bez podpory politických stran, dokud ,nebude v zemi obnoven pořádek a neskončuje se se stavem, který byl způsoben marxismem“*⁸⁹, pokračuje MF v informování o událostech v Chile a 20. září, 9 dní po převratu, zprostředkovává i Pinochetovo vyjádření k probíhající situaci. 22. září je pak možné vidět v zahraniční rubrice MF článek *„Šampaňské a krev v Chile“*.⁹⁰ Vzhledem k nemožnosti dohledat původní článek Observeru, který byl na seznamu článků převzatých ČTK od zahraničních novin (jak bylo zjištěno bádáním v archivu, viz 2. kapitola této práce), nelze ověřit, do jaké míry se přesně článek držel své britské „předlohy“.

V MF se objevila také informace, že *„obětí puče se podle neověřené zprávy z Argentiny stal i slavný chilský básník a nositel Nobelovy ceny Pablo Neruda“*.⁹¹ I když článek připouští rozpornost informací a protichůdnost některých zpráv, které z Chile přicházejí, tak už jen náznak možné vraždy Nerudy se zdá být velmi odvážným obviněním. Přitom v MF se následně 25. září informace, že Neruda zemřel poté, co byl krátce hospitalizován a podlehl vleklé nevléčitelné chorobě a o předchozím obvinění z vraždy už informováno nebylo.⁹²

V roce 2017 se ale skupina mezinárodních forenzních expertů usnesla, že Nerudův úmrtní list uvádějící rakovinu jako příčinu smrti, nebyl pravdivý. Znovu tak započaly debaty o skutečné příčině smrti Nerudy a bylo připomínáno svědectví Nerudovo bývalého řidiče Manuela Arayai,

⁸⁸ Mladá fronta, ročník 29, číslo 221

⁸⁹ Mladá fronta, ročník 29, číslo 224

⁹⁰ Mladá fronta, ročník 29, číslo 226

⁹¹ Mladá fronta, ročník 29, číslo 221

⁹² Mladá fronta, ročník 29, číslo 228

který v roce 2011 prohlásil v rozhovoru pro mexické noviny, že Nerudu otrávil vpichem neznámé látky do břicha doktoři na klinice v Santiagu de Chile, kde byl Neruda léčen.⁹³ Zda ale případná vražda souvisela s pučem, to je další otázka, na kterou neznáme odpověď, a nemohl jí znát ani autor této informace v TA.

*„Mladí lidé v socialistických zemích si už ani nedovedou představit hrůzy a utrpení, které je schopen rozpoutat imperialismus, ale to, co předvádí reakční chilská soldateska, se dá srovnat pouze s řáděním nacistů za druhé světové války,“*⁹⁴ píše se ve sloupku Františka Svitáka. Jedná se o jeden z mála originálních, nepřeložených textů v tomto čísle, a svým vyzněním je velmi nekompromisní, když přirovnává chilskou vojenskou juntou k nacistům.

3.4 Články o převratu v Týdeníku aktualit

Číslo TA z 10. – 16. září neobsahuje žádnou zmínku o chilském převratu. Až ve vydání ze 17. – 23. září se v TA objevuje přeložený článek APN s titulkem „Jsme na straně chilského lidu“⁹⁵. Zatímco v RP a MF bylo v každém čísle těsně po převratu několik článků k událostem v Chile, v TA se jednalo o jeden obsáhlejší, souvislý text. *„Chilské a mezinárodní reakci se podařilo uskutečnit spiknutí proti zákonné vládě Lidové jednoty. Byl to zákeřný úder: spiklenci vztáhli ruku na nejvyššího velitele ozbrojených sil republiky, presidenta Salvadora Allenda. Současně byla uvězněna řada ministrů, rozpuštěn Národní kongres, uskutečňují se represálie proti odborovým a pokrokovým organizacím, bylo zúčtováno s pokrokovými chilskými činiteli. Reakce obhajuje svůj státní převrat tím, že země prožívá ‚mimořádně vážnou hospodářskou, morální a sociální krizi‘ a že ‚vláda nebyla schopna podniknout opatření, která by zastavila další rozrůstání chaosu.‘ Je však známo, že napjatá situace v Chile vznikla v důsledku akcí reakčních sil. Právě tyto síly organizovaly takzvanou stávkou autodopravců, která zemi značně poškodila, narušila zásobování obyvatelstva potravinami a normální práci v průmyslu. Byly to právě ty síly, které v zemi rozpoutaly protivládní teror, vytvořily ozbrojené fašistické skupiny k provádění diverzních akcí a vražd, otevřeně prohlašující za svůj cíl svržení vlády.“*⁹⁶ Zprvu lze konstatovat, že obsahově ani formálně se zpráva nikterak neliší od článků v RP nebo MF. Je uveden kontext, kdy *spiklenci/pučisté/podvratné síly/sabotážníci/reakční síly* již delší dobu

⁹³ <https://www.nytimes.com/2017/10/21/world/americas/pablo-neruda-death-forensic.html?searchResultPosition=4>, zaznamenáno 13. 7. 2020

⁹⁴ Mladá fronta, ročník 29, číslo 228

⁹⁵ Týdeník aktualit. Moskva: Tisková agentury Novosti, ročník 6, číslo 258

⁹⁶ tamtéž

usilovali o svržení zákonné vlády Lidové jednoty. Všechny tyto výrazy jsou v textech TA obsaženy, stejně tak je nejen v titulku podpořen všudypřítomný lid. „*Národy latinskoamerických zemí si jasně uvědomují, že současný útok chilské reakce je součástí rozsáhlého imperialistického plánu, jehož cílem je likvidovat národně osvobozené hnutí na americkém kontinentu. Sovětští lidé vyjadřují na shromážděních svou solidaritu s chilským lidem, svůj rozhořčený protest proti zločinům chilské reakce a jsou na straně pokrokových sil Chile.*“⁹⁷

V dalším čísle TA z 24. – 30. září nebyl chilskému převratu věnován žádný samostatný článek. Československý čtenář TA se přitom v tomto čísle dozvěděl např. o tempu sklizně na kazachstánských polích v rubrice „Ze země Sovětů“. To dokazuje, že spíše než na souvislé informování o zahraničně-politických kauzách a problémech byl skutečně TA zaměřen spíše na informování o každodenním životě v Sovětském svazu. Zmínka o situaci v Chile se ale přeci jen objevuje ve článku „*Socialismus, mír a pokrok jsou neoddělitelné*“ pojednávajícím o návštěvě generálního tajemníka ÚV KSSS Leonida Brežněva v Bulharsku. Tam se Brežněv na besedě s bulharskými komunisty zabýval otázkou mezinárodního míru, jak TA informuje, a k situaci v Chile uvedl následující: „... v těchto dnech sovětsí komunisté a všechen sovětský lid vyjadřují s obzvláštním důrazem třídní solidaritu s chilskými pracujícími a hluboké pobouření nad krvavými zločiny chilské reakce. Sklánějí se před památkou presidenta Chilské republiky Salvadora Allenda, laureáta mezinárodní Leninovy ceny Za upevnění míru mezi národy, který padl jako hrdina.“

Měsíc po převratu, v čísle TA z 8. – 14. října, se zde objevuje článek „*Tajemství spiknutí se poodhaluje – k vojenskému puči v Chile*“. Článek odsuzuje jako lživé Pinochetovo prohlášení o tom, že „*sociální a hospodářské vymoženosti se příliš nezmění. Dosavadní situace v továrnách se bude pečlivě zkoumat a pracující se budou i nadále podílet na řízení podniků. Zkoumá se i situace v zemědělství. Dřívějším majitelům bude vrácena pouze ta půda, která jim byla vyvlastněna nezákonně.*“⁹⁸ V čísle TA z 15. – 21. října se objevuje informace o uznání chilské vojenské junty Pekingem a celkově je toto vydání, co se týče článků o Chile, nejobsáhlejší. „*Udělal to v tichosti, bez bombastických vyhlášení, jako by to bylo něco samozřejmého,*“⁹⁹ poznamenává o kroku Pekingu s nádechem sarkasmu sovětský novinář.

⁹⁷ tamtéž

⁹⁸ Týdeník aktualit. Moskva: Tisková agentury Novosti, ročník 6, číslo 261

⁹⁹ Týdeník aktualit. Moskva: Tisková agentury Novosti, ročník 6, číslo 262

3.5 Články o převratu v The New York Times

NYT byly založeny roku 1851 a za dobu své existence byli jejich redaktoři oceněni 130 Pulitzerovými cenami, prestižním novinářským oceněním udělovaným americkým žurnalistům. Jedná se o jedno z nejznámějších amerických periodik na celém světě, ne-li nejznámější, které odhalilo mnoho skandálů (např. „Pentagon papers“ - tajné záznamy o americké angažovanosti ve válce ve Vietnamu),¹⁰⁰ ale také byly několikrát zdrojem kontroverzí, například při informování o údajné přítomnosti zbraní hromadného ničení v Iráku, která se neprokázala.¹⁰¹ V předchozích kapitolách jsem už články z NYT k událostem v Chile několikrát citoval, v této části se je pokusím komplexně shrnout. Psaly NYT o převratu nezaujatě, stranili Pinochetovi a potažmo CIA a americkým zájmům, nebo naopak byly „na straně“ svrženého Allenda?

5. září informuje NYT o pochodu „tisíců levičáků“¹⁰², kteří pochodovali Santiagem de Chile, oslavujíc výročí tří let od chvíle, kdy se dostal Allende k moci. *„Ukázka podpory přichází během jedné z nejhorších politických a ekonomických krizí, kterým musel prezident během 34 turbulentních měsíců u moci čelit,“*¹⁰³ píše se v článku necelý týden před převratem. Je zmíněna probíhající stávková akce autodopravců, jejichž počet je uveden na 40.000, a která stála chilskou vládu už více než 100 milionů dolarů.¹⁰⁴ Už z tohoto článku lze vyvodit rozdíl oproti RP a MF v tom, jak je vykreslena ekonomická situace a každodenní život v Chile během probíhající stávek. Zatímco v československých denících je kladen důraz na mládež a pracující lid, kteří dobrovolně pomáhají stabilizovat situaci v zemi,¹⁰⁵ v článku NYT se dočteme, že již třetím týdnem jsou zavřené obchody v provinciích Santiaga v reakci na výzvy lokálních obchodních asociací na *„totální vymýcení marxismu ve vládě.“*¹⁰⁶ Polarizace chilské společnosti je zde zachycena o poznání jednoznačněji.

Důležitou informací vztahující se k převratu je poslední odstavec článku: *„Až doted' byly ozbrojené síly jedinou ,neznámou'. Dnešní výroční oslavy, ve kterých se objevily i výzvy proti hrozící možnosti ,coup d'état', odrážejí obavy vlády z možného odklonu armády od svého*

¹⁰⁰ <https://www.nytimes.com/company/history/>, zaznamenáno 14. 7. 2020

¹⁰¹ <https://www.theguardian.com/media/2004/may/26/pressandpublishing.usnews>, zaznamenáno 14. 7. 2020

¹⁰² <https://www.nytimes.com/1973/09/05/archives/giant-rally-marks-allende-anniversary-professional-workers-strike.html?searchResultPosition=89>, zaznamenáno 14. 7. 2020

¹⁰³ tamtéž

¹⁰⁴ tamtéž

¹⁰⁵ str. 31

¹⁰⁶ <https://www.nytimes.com/1973/09/05/archives/giant-rally-marks-allende-anniversary-professional-workers-strike.html?searchResultPosition=89>, zaznamenáno 14. 7. 2020

tradičně neutrálního postavení. ¹⁰⁷

*„Junta u moci“, zní titulěk článku NYT z 12. září, den po převratu.*¹⁰⁸ *„Prezident Salvador Allende byl včera svržen během násilného vojenského puče a dle santiagské policie raději spáchal sebevraždu, než aby se vzdal útočnickům.“* Městská policie Santiaga de Chile se na rozdíl od státní/vojenské policie, tzv. „Carabineros“, na převratu přímo nepodílela, je ale otázkou, na čí straně v převratu byly její sympatie, a nakolik mohla být jako zdroj této informace věrohodná. Každopádně, jak už jsem v této práci zmínil, Allende i dle pozdější pitvy skutečně spáchal sebevraždu a informace NYT je tedy přesná, na rozdíl od československých deníků, které psaly o jeho zabití pučisty.

„Vedoucí představitelé Spojených států nebyli překvapeni dnešním převratem chilských ozbrojených sil, ale odmítli se k němu na záznam vyjádřit, aby se vyvarovali, byť jen náznaku podílu na svržení Allenda, ¹⁰⁹ *zní v dalším článku téhož dne. Je zmíněna také okamžitá reakce na finančních trzích, kde cena mědi po informacích o převratu vzrostla o 3 centy, i přesto „jistý americký činitel varoval, že nový režim nemusí nutně znamenat vrácení vyvlastněného majetku.“*¹¹⁰ Právě o tom, že se Američané zajímali „pouze o své zisky“, kriticky psaly československé deníky, jak jsem v minulých částech práce ukázal.

*„Vojenský převrat, který svrhnul první svobodně zvolenou marxistickou vládu na západní polokouli, zároveň ukončil téměř celoživotní sen houževnatého, komplexního muže, jehož biografie byla protkána mnoha paradoxy samotné revoluce, kterou vedl: už jako mladý student medicíny připravující se na profesi význačnou pro střední třídu, byl Allende uvězněn za radikální politické aktivity. Přisahal, že jako marxistický šéf státu zachrání miliony chilských venkovanů před vykořisťováním bohatými vládnoucími rodinami, zatímco sám nikdy neztratil chuť na láhve skotské za 30 dolarů.“*¹¹¹ Tento výňatek z životopisného článku o Allendem, vydaný krátce po převratu, ukazuje možnou snahu NYT o diskreditaci Allenda jako zapřisáhlého marxisty a snahu vykreslit ho jako pokrytce, který mluvil o utrpení chudých,

¹⁰⁷ <https://www.nytimes.com/1973/09/05/archives/giant-rally-marks-allende-anniversary-professional-workers-strike.html?searchResultPosition=89>, zaznamenáno 14. 7. 2020

¹⁰⁸ <https://www.nytimes.com/1973/09/12/archives/junta-in-charge-a-state-of-siege-is-declared-by-four-military.html?searchResultPosition=167>

¹⁰⁹ <https://www.nytimes.com/1973/09/12/archives/us-not-surprised-but-officials-are-wary-of-any-comment-on-santiago.html?searchResultPosition=172>, zaznamenáno 14. 7. 2020

¹¹⁰ tamtéž

¹¹¹ <https://www.nytimes.com/1973/09/12/archives/allende-a-man-of-the-privileged-class-turned-radical-politician-put.html?searchResultPosition=176>, zaznamenáno 14. 7. 2020

zatímco pil whisky v hodnotě (přepočítáno na dnešní cenu) přes 180 dolarů.

Ačkoliv NYT nikterak neglorifikoval násilnost a způsob, k jakým k vojenskému převratu došlo, jak ukáží v dalších článcích, tak na Allenda, resp. myšlenky a marxistické postoje, které zastával, měl NYT vyhraněný názor a neskrýval ho.

„*Tisíce lidí v Evropě protestují proti převratu v Chile*,“¹¹² zní titulek článku z 13. září. Nechybí výčet měst a počtů protestujících: 12.000 v Římě, 20 000 v Paříži, 3.000 v Hamburku nebo 1.700 ve Frankfurtu.¹¹³ To se nachází ve značném kontrastu s informací například RP, kde byla informace o „statisících lidí,“ které měly v NDR protestovat proti násilnému převratu.¹¹⁴

NYT informují také o tom, že představitelé vlády USA mohli o chystajícím se puči vědět déle dopředu. Ve článku se ale zatím neobjevuje žádná zmínka o CIA a její podpoře chilské opozice. „*Vládní představitelé dnes řekli, že prezident Nixon obdržel za poslední rok několik zpráv o hrozícím vojenském převratu v Chile, a rozhodl se nepodniknout žádnou akci, ať už ve prospěch nebo neprospěch svržení vlády prezidenta Allenda.*“¹¹⁵ NYT citují komentátora sovětského komentátora deníku *Pravda* a dalších sovětských periodik: „...z vojenského převratu v Chile obviňují mezinárodní imperialismus, ale Spojené státy jmenovitě nikoliv.“¹¹⁶

O zapojení CIA a korporace ITT informuje NYT 16. září, ale dodává: že „*nic nenasvědčuje tomu, že by Nixonova vláda kdykoliv zvažovala bizarní návrhy CIA a ITT. ... Washinton měl pouze okrajový podíl zodpovědnosti na Allendovo pádu. Jakékoliv jiné tvrzení pouze skrývá základní důvody chilské tragédie.*“¹¹⁷ V tomto článku s názvem „Tragédie v Chile“ je zmíněn ekonomický chaos, ve kterém se země nacházela, inflace, která raketově stoupala, a chilská společnost, která byla polarizována. Není zde ale zmínka o ekonomické válce, kterou Nixonova vláda proti Allendovo režimu prokazatelně vedla, a která k ekonomickému chaosu v zemi do jisté míry „pomohla“.

¹¹² <https://www.nytimes.com/1973/09/13/archives/thousands-in-europe-protest-the-chilean-coup.html?searchResultPosition=194>, zaznamenáno 14. 7. 2020

¹¹³ tamtéž

¹¹⁴ str. 28

¹¹⁵ <https://www.nytimes.com/1973/09/14/archives/us-expected-chile-coup-but-decided-not-to-act.html?searchResultPosition=24>, zaznamenáno 14. 7. 2020

¹¹⁶ <https://www.nytimes.com/1973/09/15/archives/tito-hints-that-us-is-to-blame-in-chile-soviet-accuses-imperialism.html?searchResultPosition=36>, zaznamenáno 14. 7. 2020

¹¹⁷ <https://www.nytimes.com/1973/09/16/archives/the-chilean-tragedy.html?searchResultPosition=66>, zaznamenáno 14. 7. 2020

Závěr

Vojenský převrat v Chile byl od svého počátku velmi kontroverzním tématem, kterým zůstává dodnes. Existuje jen velmi málo kvalitní nestranné literatury, která o převratu pojednává, a má práci je tak z velké části souhrnem komparací. Komparací literatury, komparací novinových článků a komparací faktů, které jsou ale u chilského převratu, více než kde jinde, často složitě rozpoznatelné od mýtů a propagandy.

Hypotéza, že se v Národním archivu vyskytují záznamy dokazující pokyny novinářům o tom, jak mají o události referovat, se nepotvrdila. Ukázky článků z MF a RP, kde se místy vyskytují totožné články a totožné informace (často nepřesné či zkreslené, jak jsem ilustroval na různých zdrojích) ale dokazují, jak se konkrétně projevovало centrální, stranické řízení médií a jak efektivním systémem byla tehdejší autocenzura, jejíž fungování je popsáno ve druhé kapitole práce.

Propaganda za dob studené války ale existovala na obou stranách, bylo proto nutné prozkoumat články o událostech v Chile v americkém deníku NYT. Jak dokazují články tematicky zaměřené na Allenda, jeho marxistický režim a na vojenský převrat, NYT rozhodně nepsali nezaujatě. Je zde zlehčována role americké vlády na chilské ekonomické situaci a Allende je vykreslován tak, aby si na něj čtenář udělal, pokud možno negativní názor.

Mezi články z československých deníků obsahově nenajdeme prakticky žádné rozdíly. Allendův marxistický režim, který dále ve světě šířil socialismus, byl podporován československým stranickým aparátem, a tím pádem i stranicky ovládaným tiskem. V podstatě tedy nezáleželo na tom, zda je deník orgánem ÚV KSČ nebo ÚV SSM, systém autocenzury a centralistického řízení médií totiž způsobil, že redaktoři RP i MF psali o tématu tak, jak si mysleli, že o něm mají psát. Jakoukoliv názorovou odchylku např. v podobě informace o polarizaci chilské společnosti zde nenajdeme. Naopak je v člancích chilský *lid* vyobrazen jako jednotný celek, který podporuje Allenda a jeho vládu.

Některé články k převratu v TA jsou koncipovány mírně odlišně a kladou větší důraz na „nepřítele lidu,“ tedy na „*statkáře, kapitalisty, bankéře a přísluhovači zahraničních monopolů*,“¹¹⁸ společně označované jako „oligarchie“. Názorově se ale, jak se dalo předpokládat, TA nikterak neodlišuje od RP a MF, což bylo v práci doloženo. Tvrzení o tom,

¹¹⁸ Týdeník aktualit. Moskva: Tisková agentury Novosti, ročník 6, číslo 258

že je většina chilského lidu levicového smýšlení, jak měly dle článku TA dokázat volby roku 1970¹¹⁹, je poměrně zavádějící tvrzení.

Jak je totiž uvedeno v jednom z článků NYT¹²⁰, Allende ve volbách roku 1970 obdržel jen 36.3 % voličských hlasů. To je logický úvod k další informaci, tedy polarizaci chilské společnosti na dva „tábory“. Informace o extrémní inflaci nebo nedostatku jídla, které jsou zde uvedeny, bychom v československých týdenících nenašli. Článek NYT, který vyšel několik dní před převratem v reakci na pochod podpůrců Allendovy vlády, ale objektivně zmiňuje i jejich úhel pohledu vlády, tedy že opozice skrze svou většinu v Kongresu brání Allendovi efektivně vládnout.

Cíl mé práce, tedy komplexně vystihnout mediální obraz převratu v Chile v československém dobovém tisku s přihlédnutím ke kontextu doby, se mi, věřím, podařilo naplnit. Sám jsem při bádání v archivech získal mnoho poznatků a zkušeností a doufám, že má práce bude přínosem pro kohokoliv, kdo by si chtěl rozšířit znalosti o převratu v Chile nebo fungování československého tisku na začátku 70. let.

Summary

The military coup in Chile has been a very controversial topic since its inception and remains so to this day. There is very little quality impartial literature that deals with the coup, and my work is largely a summary of comparisons. By comparing literature, comparing newspaper articles, and comparing facts that are, however, often difficult to distinguish from myths and propaganda.

The hypothesis that there are records in the National Archives proving instructions to journalists on how to report on the event has not been confirmed. Examples of articles from MF and RP, where identical articles and identical information appear in places (often inaccurate or distorted, as I have illustrated in various sources), show how the central, party media management manifested itself and how effective the self-censorship of the time was.

But propaganda existed on both sides, so it was necessary to examine articles about the events in Chile in the American daily NYT. As proved in the third chapter of this work by articles

¹¹⁹ Týdeník aktualit. Moskva: Tisková agentury Novosti, ročník 6, číslo 258

¹²⁰ <https://www.nytimes.com/1973/09/05/archives/giant-rally-marks-allende-anniversary-professional-workers-strike.html?searchResultPosition=89>, zaznamenáno 16. 7. 2020

thematically focused on Allende, his Marxist regime, and the military coup, the NYT certainly did not write impartially. The role of the American government in the Chilean economic situation is downplayed, and Allende is portrayed in such a way that the reader can form a negative opinion of him.

We do not find almost any differences in the content of articles from Czechoslovak dailies. Allende's Marxist regime, which continued to spread socialism around the world, was supported by the Czechoslovak party apparatus, and thus by the party-controlled press. In essence, it did not matter whether the daily was a body of the Central Committee of the Communist Party or the Central Committee of the SSM, because the system of self-censorship and centralist media management caused RP and MF editors to write about the topic as they thought they should write about it. We will not find any difference of opinion, for example in the form of information on the polarization of Chilean society. On the contrary, the articles depict the Chilean people as a unified whole that supports Allende and his government.

Some articles on the TA coup are conceived slightly differently and place more emphasis on the "enemy of the people," that is, on the "landowners, capitalists, bankers, and minions of foreign monopolies," collectively referred to as the "oligarchy." In terms of opinion, however, as could be assumed, TA does not differ in any way from RP and MF, which was documented in the work. TA's claim that the majority of Chilean people are left-winged, as the 1970 election was supposed to prove in the election, is a rather misleading claim.

As stated in one of the articles in the NYT, Allende received in the 1970 election only 36.3% of votes. This is a logical introduction to further information, namely the polarization of Chilean society into two "camps". Information on extreme inflation or food shortages, which are listed here, would not be found in Czechoslovak weekly newspapers.

The goal of my work, ie to comprehensively capture the media image of the coup in Chile in the Czechoslovak period press, taking into account the context of the time, I believe, I managed to fulfill. I hope that my work will be of benefit to anyone who would like to expand their knowledge about the coup in Chile or the functioning of the Czechoslovak press in the 1970s.

Použitá literatura a zdroje

Literatura:

BEDNAŘÍK, JIRÁK, KÖPPLOVÁ: Dějiny českých médií. 2011, Praha: Grada, ISBN:978-80-247-3028-8

BEDNAŘÍK, JIRÁK, KÖPPLOVÁ: Dějiny českých médií - Od počátku do současnosti, 2., upravené a doplněné vydání. 2019, Praha: Grada. ISBN: 978-80-271-0553-3

FIDELIUS, Petr: Řeč komunistické moci. 2016, Triáda (1. vydání: 1998). ISBN: 978-80-86138-03-8

KUNC, Jiří: Salvador Allende. 1987. Praha, Horizont

KOLEKTIV autorů: Vrah přišel dopoledne - Příloha obrany lidu. 1973. Praha, Magnet

KOLEKTIV redaktorů mezinárodní redakce ČTK: Tajné dokumenty ITT. 1972, ČTK-PRESSFOTO

KONČELÍK, VEČEŘA, ORSÁG: Dějiny českých médií 20. století. 2010, Praha: Portál, ISBN: 978-80-7367-698-8

POSPÍŠIL, Oldřich: Chile – výzva k bdělosti. 1976, Praha: ÚV NF ČSSR

VIAL, Gonzalo: Pinochet – Portrét diktátora. 2002, Prostor. ISBN 80-7260-167-9

Periodické zdroje:

Mladá fronta, orgán ÚV SSM, ročník 29

Rudé právo, orgán ÚV KSČ, ročník 53 (digitalizovaný archiv)

The New York Times, ročník 122 (digitalizovaný archiv)

Týdeník aktualit, Tisková agentury Novosti, ročník 6

Archivní zdroje:

Národní archiv, fond č. 1202

Národní archiv, fond č. 1261

Internetové zdroje:

<https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/94chile.pdf>, zaznamenáno 9. 7. 2020

<https://www.ustrcr.cz/uvod/antologie-ideologickyx-textu/poucení-z-krizoveho-vyvoje/>, zaznamenáno 5. 7. 2020.

Teze bakalářské práce

SCHVÁLENO

ANO 17.6.2019

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Vladyka Tomáš	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2017/18	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd </div> <div style="margin-top: 5px;"> Dešlo dne: 31-05-2019 </div> <div style="margin-top: 5px;"> 330 </div>
E-mail diplomantky/diplomanta: tomas.wld@seznam.cz	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia/kombinovaná	
Předpokládaný název práce v češtině: Prvky propagandy ve vyobrazení chilského puče roku 1973 v československém tisku	
Předpokládaný název práce v angličtině: Elements of Propaganda in the Image of the 1973 Chilean Putsch in Czechoslovak Press	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013): (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezi) LS 2019/2020	
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): 11. září 1973 se v Santiagu, hlavním městě jihoamerického Chile, odehrál jeden z nejznámějších, nejnásilnějších a nejkontroverznějších státních převratů všech dob. V československých periodikách byla, vzhledem k přátelským vztahům s Chile, tato událost využívána nepochybně komunistickou propagandou. Cílem mé práce bude skrz analýzu článků v dobovém tisku - Rudé právo (ústřední deník KSČ), Mladá fronta (ústřední deník SSM) a Týdeníku aktualit (vydávala v tehdejší ČSSR sovětská Tisková agentura novosti) - přinést komplexní obraz o mediálním vyobrazení chilského puče, jeho důvodů a důsledků ve vybraných médiích, a to i díky komparaci s americkým tiskem (propaganda existovala i na druhé straně). Týdeník aktualit byl zvolen z toho důvodu, že na jeho obsah neměly československé úřady žádný vliv a bude zajímavé zjistit, zda se vyznění obsahu týkajícího se převratu v Chile lišilo od Rudého práva a Mladé fronty. Dále v rámci své práce nahlédnu do archivních fondů Rudého práva a ÚV KSČ a vyvrátím či potvrdím hypotézu, že se zde nachází důkazy o pokynech novinářům, jak tuto událost představit československým čtenářům.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): 1.) Úvod - Vymezení tématu, stanovení cílů a předpokladů práce 2) Chilský puč roku 1973 – popis událostí vedoucích k puči, jeho průběhu a důsledků 3.1) Archivní fondy Rudého práva a ÚV KSČ – existuje důkaz o pokynech československým novinářům, jak měli o události informovat? 3.2) Vyobrazení chilského puče v dobovém československém tisku 3.3) Vyobrazení chilského puče v dobovém americkém tisku - komparace 4) Závěr	
Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy): 1973. Národní archiv, fond Tiskové podniky KSČ, Praha (č. fondu 1202) Národní archiv, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989. Kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky, (č. fondu 1261, karton 8, 9) Rudé právo, Mladá fronta, Týdeník aktualit Digitální archiv The New York Times	
Postup (technika) při zpracování materiálu: Budu používat obsahovou analýzu textů v dobových periodikách. V teoretické části budu využívat kompilační postup, budu vycházet z odborných publikací, které pojednávají o chilském převratu a	

z literatury zaměřující se na sovětskou propagandu.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

SIEBERT, F; PETERSON, T.; SCHRAMM, W.: *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. University of Illinois Press, 1956.

- Přínosná analýza sovětských způsobů manipulace mediálního publika a způsobů uplatňování svých propagandistických cílů v tisku.

THOMPSON, Oliver: *Mass Persuasion in History. An Historical Analysis of the Development of Propaganda Techniques*. Edinburgh, Paul Harris Publishing, 1977.

- Další z knih zabývající se problematikou propagandy. Typologicky ji rozděluje do několika kategorií a a vysvětluje jejich specifika.

VIAL, Gonzalo: *Pinochet – Portrét diktátora*, 2002, ISBN 80-7260-167-9

- Komplexní vzhled do události chilského puče. Na faktech z této knihy budu čerpat informace pro komparaci vyobrazení události v československém dobovém tisku oproti skutečnosti.

STRAUSS, Anselm; CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

- Na základě dovedností získaných z této knihy budu analyzovat články v dobovém československém tisku – Mladé frontě a Rudém právu.

FIDELIUS, Petr: *Řeč komunistické moci*. 2016, Triáda (1. vydání: 1998). 290 str. ISBN: 978-80-86138-03-8

- Kniha zabývající se rozbořem jazyka a sémiotiky komunistické propagandy 70. a 80. let, mimo jiné v Rudém právu. Pro analýzu článků o chilském puči bude tedy tato kniha vysoce přínosná.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Mediální obraz Chile za vlády Augusto Pinocheta v československých a českých denících. Vedoucí/školicel: PhDr. Petr Bednařík, Ph.D. Autor: Vavřínová, Veronika. Fakulta sociálních věd. Katedra mediálních studií. 2016. Diplomová práce.

Mediální obraz Chile v letech 1970-1973 v československých denících. Vedoucí/školicel: PhDr. Petr Bednařík, Ph.D. Autor: Vavřínová, Veronika. Fakulta sociálních věd. Katedra mediálních studií. 2013. Bakalářská práce.

Cesta Augusta Pinocheta k moci; chilský puč 1973. Vedoucí/školicel: Raška, Francis. Autor: Kunická, Tereza. Fakulta sociálních věd. Katedra severoamerických studií. 2016. Bakalářská práce.

Datum / Podpis studenta/ky
 31.5.2019

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktura a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

KUNC, Jiří: *Salvador Allende*, Praha: Horizont 1987

GRIGULEVIČ, Josif Romualdovič: *Salvador Allende*, Praha: Mladá fronta 1977

Vrah přišel v poledne. Praha: Magnet 1973 – první reakce na puč

POSPÍŠIL, Oldřich: Chile – výzva k bdělosti. Praha: ÚV NF ČSSR, 1976

HASLAM, Jonathan: The Nixon Administration and The Death of Allende's Chile. London: Verso 2005

Potvrzují, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucím této práce.

Suk, Pavel, PhDr., Ph.D.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

29.5.2017

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE SCHVALUJE NA IKSŽ VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Ukázka z RP (obrázek)

Příloha č. 2: Ukázka z MF (obrázek)

Příloha č. 3: Ukázka z TA (obrázek)

Příloha č. 4: Ukázka z NYT (obrázek)

30 SRPEN 1973 ■ ROČNÍK XXIX ■
PRAHA ČTVRTEČNÍ mladá
 50 HALERŮ ■ ČÍSLO 206 (9014) ■
 DENÍK ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU

VE SLOVANSKÉM DOMĚ v Praze se večer konal mítink mládeže Prahy a Středočeského kraje s mládežnickou delegací Chile. Přes tisíc mladých lidí přivítalo na něm členku politbyra ÚV KS Chile Gladys Marinovou, předsadkyni Československé rady žen Gustu Fučíkovou, předsedu ÚV SSM Juraje Varholika (vidíme je na prvním snímku) a další hosty. Na druhém snímku je pohled na účastníky mítinku.

FOTO: ČTK — L. HAIŠKÝ, A MF — E. VAFEK

GLADYS MARINOVOU PŘIJAL TAJEMNÍK ÚV KSČ FRANTIŠEK ONDRÍCH

Mladý hold lidu Chile

RODHUTNÝ MÍTINK SOLIDARITY S CHILSKÝMI PŘÁTELI

Praha (MF). — S hlubokým a živým zájmem sledujeme složitý a dramatický zápas, který v současné době vedou demokratické síly Chile, semknuté kolem vlády Lidové jednoty, proti domácí reakci podporované světovým imperialismem. Plně jsme solidární s tímto spravedlivým bojem za šťastný zítřek této země pod Andami. Proto jsme s radostí uvítali mezi sebou bezprostředně po X. světovém festivalu skupinu chilských festivalových delegátů. A proto nás také velice těší, že nedlouho po nich zavítali k nám na pozvání ÚV SSM další představitelé chilského lidu a mládeže — delegace vedená generální tajemnicí Komunistického svazu mládeže Chile Gladys Marinovou.

ra dopoledne přijal tajem-
 ÚV KSČ František Ondříček
 politického byra ústřední-
 řboru Komunistické strany
 a generální tajemnicí Ko-
 ckého, svazu mládeže Chi-
 dys Marinovou, která je
 itěvé v CSSR na pozvání
 ho výboru SSM. Setkání
 itomní člen ÚV KSČ a
 ÚV SSM Juraj Varholik,
 oddělení ÚV KSČ Lubo-
 házka a zástupce vedou-
 členi mezinárodní politi-
 SC Antonín Vavruš.

Gladys Marinovou přijala vše-
 ra také předsadkyně Českoslo-
 venské rady žen Gustu Fučíková.
 Jejich setkání byl přítomen i před-
 seda ÚV SSM Juraj Varholik.

MEZI NOVINÁŘI

V průběhu včerejška se členo-
 vé chilské mládežnické delegace

sešli s pražskými novináři, aby
 je na tiskové konferenci sezná-
 mli s prací a úkoly pokrokové
 chilské mládeže v současné době,
 jak zdůraznila Gladys Marinová
 i ostatní členové delegace, vět-
 šina mladých dělníků, rolníků a
 studentů je odhodlána za každou
 cenu podporovat vládu Lidové
 jednoty a odvrátit v zemi hroz-
 bu občanské války. Na teroristi-
 cké akce a sabotáže organizo-
 vané reakcí odpovídají mladí
 Chileané zvýšenou pracovní akti-
 vitou v průmyslu i zemědělství,
 pomáhají při zásobování obyva-
 telstva a po celé zemi vysvětlují
 politiku vlády a odhalují plány
 pravice. Chilští přátelé ocenili
 také nesmírnou solidaritu mláde-
 že z celého světa, s níž se před-
 stavitelé pokrokové většiny mlá-
 deže chilské generace setkávají.

NEOCHVEJNOST SOLIDARITY

Je středa, devětatřicátého
 na, krátce po čtvrté hodině o-
 lední. Pět snědých, černovlasých
 chlapců odkládá hudební nást-
 a děkuje zaplněnému velk-
 sálu pražského Slovanského
 za obdiv. Chilský soubor „In-
 illmani“ — účastník X. svě-
 ho festivalu mládeže a stu-
 sva v Berlíně — přerušuje

SLOVO MA GLADYS MARINOVÁ

je název rozhovoru s
 stavitelkou chilské m-
 že, který uveřejňujeme
 straně 3.

vystoupení a slova se uj-
 seda MV SSM v Praze J-
 jak. Vítá všechny přítom-
 ce a děvčata našeho hlá-
 ta a Středočeského kr-
 všechny, kteří se zde
 mítinku přátelství s mlá-
 le. A potlesk zní v úst-
 družce Gladys Marinové

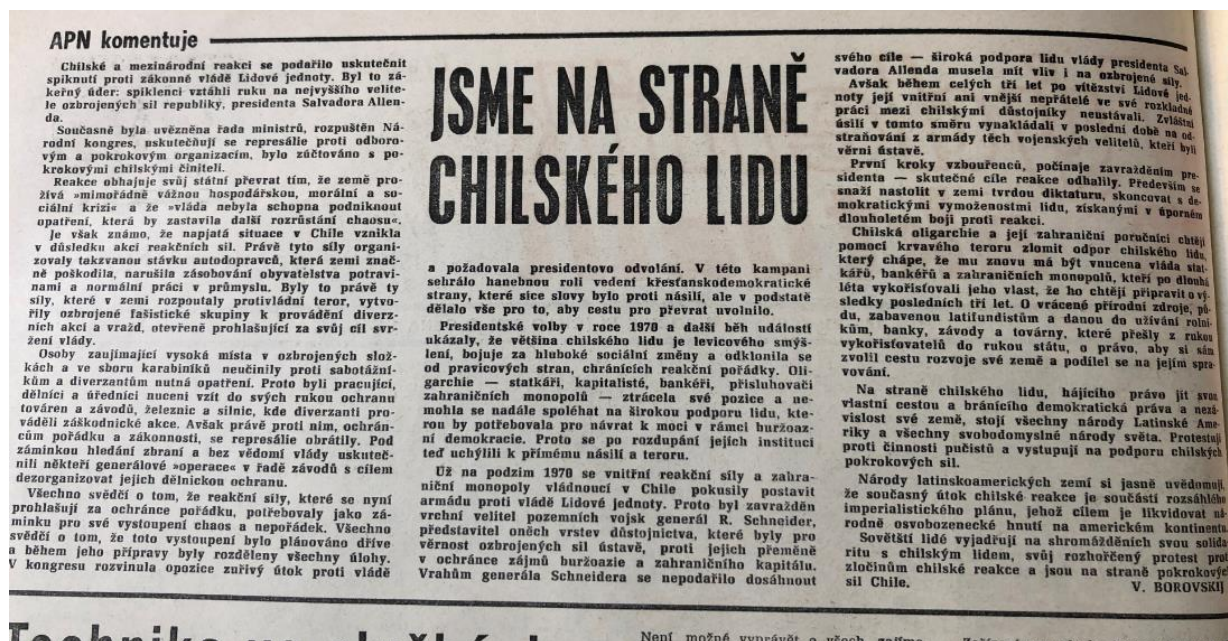
Pokračování n

Cesta ke vzdělá

ny ve Varšavě
 a. — Člen předsednic-
 ník ÚV KSČ Josef
 ital večer, v třetí den
 v Polsku, do Radio-
 zévodů Marcina Kas-
 ariavé. Po prohlídce
 ovozě se J. Kempný
 ta o program a hlav-
 ale podniků a jeho

Příloha č. 3: Ukázka z TA (obrázek)

The New York Times

WEDNESDAY, SEPTEMBER 12, 1973

Chilean Armed Forces Depose Allende

Continued From Page 1, Col. 8

dent had apparently shot himself once in the mouth.

A series of orders was issued immediately after the coup by the junta, composed of Gen. Augusto Pinochet Ugarte, commander of the army; Gen. Delaire Gustavo Leigh Guzman, commander of the air force; Adm. José Toribio Merino Castro, acting commander of the navy, and Gen. Cesar Mendoza Frank, chief of the national police.

A list of 68 prominent Socialist and Communist leaders was broadcast, and they were ordered to appear at the Defense Ministry or face arrest. More than 100 Communist and Socialist party members were reported arrested in Santiago and Valparaiso, a port city where naval units began the coup early yesterday.

Foreigners were ordered to report to the nearest police station to identify themselves.

The junta also broadcast an order freezing all bank accounts.

In a radio broadcast monitored after the coup, the junta said that it would soon name new ministers, including some civilians, but that Congress would remain in recess "until further order."

The new Government said it would maintain diplomatic relations with all nations except for Cuba and a few others.

In several monitored broadcasts the military junta made no mention of Dr. Allende. It said its aim was to "avoid violence and lead the Chilean people along the road to peace."

While the military attacks were under way yesterday, long-distance telephone and telegraph services in this city of three million people were shut down.

They were resumed late in the day, but communications were cut off again after a few hours.

What other casualties there might have been besides those at the presidential palace was not immediately clear.

A spokesman at the United States Embassy said no United States citizens were known to have been wounded.

The coup marked the first time in more than 40 years that the traditionally nonpolitical Chilean military had overturned a civilian Government. In 1931, a dictatorial President, Carlos Ibanez del Campo, was forced out during a general strike and other economic troubles.

Dr. Allende, a physician turned politician, took office nearly three years ago insisting that he would lead Chile to Socialism within a democratic framework, but growing

opposition from Chile's large middle class made that impossible.

His leftist coalition, which succeeded the Christian Democratic Government of President Eduardo Frei, encountered political and labor turmoil, economic crises and strong opposition in Congress, which is controlled by anti-Marxist parties.

In October, 1970, Gen. René Schneider, then the army commander, was killed by right-wing extremists in an unsuccessful plot against the Allende Government. Last June, about 100 soldiers attacked the palace in a coup attempt that was crushed by loyal army units.

Warned of Coup

The 65-year-old President warned repeatedly in recent speeches that "fascists" were planning a coup against him. With unrest against him growing, he named military leaders to his Government in an attempt to keep them with him. The army and air force commanders now in the military junta that deposed him were appointed by Dr. Allende to his Government only two weeks ago.

Last week the military leaders left the Allende coalition, and he appointed lower ranking officers to succeed them.

The junta moved against him yesterday morning as a general strike by merchants went into the fourth day and 50,000 private truckers remained off the job for the 47th day.

raiso and Dr. Allende rushed from his residence to the palace. Shortly after 8 A.M. yesterday he made a brief statement over his Socialist party's radio station, saying the rest of the

South American countries in the hands of civilians: Argentina, Colombia, Venezuela and Guyana. The other countries are directly ruled by the

Associated Press

Dr. Allende receiving the presidential sash from Tomás Pablo, Senate leader, as he assumed power in Santiago on Nov. 3, 1970. Behind Dr. Allende were Eduardo Frei Montalva, the outgoing President, and military aides.

